

GAZİANTEP İSLAM BİLİM
VE
TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-İ

Ulusal Sempozyum Bildiri Özetleri Kitabı

IKSAD Yayınevi

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-I

Ulusal Sempozyum

Bildiri Özetleri Kitabı

25 Kasım 2022 / Gaziantep

Editör

Dr. Adnan AKALIN

IKSAD Yayınevi - 2023©

Yayın Tarihi: 18.03.2023

ISBN: 978-625-367-005-4

Eser Adı : YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-I
Ulusal Sempozyum Bildiri Özetleri Kitabı
Editör : Dr. Adnan AKALIN
Kapak Tasarım : Ahmet ŞAHİN

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Yayınevi : IKSAD Yayınevi - 2023©
Yayın Tarihi/Yeri : 18.03.2023 / Ankara
ISBN : 978-625-367-005-4
Organizasyon : GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

DÜZENLEME KURULU

Başkan : Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA
Başkan Yrd. : Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN
Başkan Yrd. : Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp TUNCER
Üyeler : Prof. Dr. Ahmet KAYACIK
Doç. Dr. Murat AKKUŞ
Doç. Dr. Bekir KARADAĞ
Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAŞDELEN
Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜLVERDİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan BULUT
Dr. Öğr. Üyesi M.Sait MECDİOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Zeki KESKİN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ATEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Fırat SEVİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Behçet BATUR
Öğr. Gör. M. Nezir ESİN
Öğr. Gör. M. Mehdi AKSOY
Sekreteryası : Arş. Gör. Güneş GEZER
Arş. Gör. AYŞENUR KABACA
Arş. Gör. Üsâme TOKLU

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ali AKPINAR - Necmeddin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Enver ARPA - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Şamil DAĞCI - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülaziz HATİP - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK - Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Aydın TEMİZER - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ - Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Doğan KAPLAN - Necmeddin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan UĞUR - Necmeddin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman ENSARİ - Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Fadıl AYĞAN - Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Taha NAS - Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail NARİN - Bingöl Üniversitesi

Doç. Dr. Aydın KUDAT - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin YILDIZ - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-I

GAZİANTEP - ŞANLIURFA - DİYARBAKIR

Musal Sempozyum

25 KASIM 2022
GAZİANTEP

SEMPOZYUM PROGRAMI

AÇILIŞ KONUŞMALARI

25 Kasım 2022 Cuma

Saat: 09.30

Rektörlük Konferans Salonu

Prof. Dr. M. Nihat HATİPOĞLU
Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversite Rektörü

Mehmet TAHMAZOĞLU
Gaziantep Şahinbey
Belediye Başkanı

Prof. Dr. Abdülmutalip ARPA
Sempozyum Düzenleme
Kurulu Başkanı

I. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 10.30 Rektörlük Konferans Salonu
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdülmutalip ARPA

Konuşmacı	Prof. Dr. Doğan KAPLAN	NECETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
<i>Haydar Hatipoğlu'nun İslam Mezheplerine Bakışı</i>		
Konuşmacı	Doç. Dr. Fikret SOYAL	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
<i>Muhammed Esitü Er'in Akaid Konularına Yaklaşım</i>		
Konuşmacı	Prof. Dr. Mustafa ÖNCÜ	MİRSİN ÜNİVERSİTESİ
<i>Urfa'nın Manevi Uinamliklerinden Deriş Hoca</i>		
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA	BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
<i>Molla Abdullâh Dolar'ın İlim ve İradatı Halleri</i>		

II. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 11.30 Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Bulent AKKUŞ		
Konuşmacı	Doç. Dr. Mural AKKUŞ	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
<i>Gaziantep'teki Kur'anî Hâdimlerinden Önemli Bir Şahsiyet: Hafız Osman Arabacı</i>		
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp TUNÇER	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
<i>Yerleşme Stratejileri Açısından Haydar Hatipoğlu'nun Mavi</i>		
Konuşmacı	Av. Gör. Muhammed ÇITAK	İSTANBUL SERRAHTİN ZARFI ÜNİVERSİTESİ
<i>Haydar Hatipoğlu'nun Felsefe Konularındaki Yaklaşımı: Düşünce Süreci Örneği</i>		
Konuşmacı	Öğr. Gör. Mehmet Nezir EŞİN	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
<i>Molla Cavid Kâmil'in Kırşehir</i>		
Konuşmacı	Dr. Musa GÖLLER	
<i>Kelâf Yıldırım ve Kur'an Yorumu</i>		

II. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 14.00 Rektörlük Konferans Salonu
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Abdurrahman ENSARI

Konuşmacı	Doç. Dr. Abdurrahman ENSARI	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
<i>Haydar Hatipoğlu'nun Teftişinde Akademi Ayetlerini Yorumlama Yöntemi</i>		
Konuşmacı	Doç. Dr. Aydın KUDAT	ANKARA YILDIZIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
<i>Haydar Hatipoğlu'nun El Yazma Teftişinde Kısmat Olgusu</i>		
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
<i>Yakın Dönem Şark Âlimlerinden Adil Özberk Hoca</i>		
Konuşmacı	Doç. Dr. Cuma KARAN	TRABZON ÜNİVERSİTESİ
<i>Şahharja'da İnce Adanmış Bir Şahsiyet: Molla Salid Tekri</i>		
Konuşmacı	Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
<i>Sibehi İbn Müce Tercüme ve Şerhi Hoğlâmda Haydar Hatipoğlu ve Yasawuf Anlayış</i>		

III. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 15.30 Rektörlük Konferans Salonu
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdülmutalip ARPA

Konuşmacı	Prof. Dr. Abdülmutalip ARPA	İZMİR İLİM KURULU BAŞKANI
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN	İZMİR İLİM KURULU BŞK. YRD.
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp TUNÇER	İZMİR İLİM KURULU BŞK. YRD.
Konuşmacı	Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
Konuşmacı	Doç. Dr. Bekir KARADAĞ	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

GAZİANTEP İSLAM BİLİM
VE
TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-İ

GAZİANTEP – ŞANLIURFA – DİYARBAKIR

Musal Sempozyum

25 KASIM 2022 GAZİANTEP SEMPOZYUM PROGRAMI

AÇILIŞ KONUŞMALARI

25 Kasım 2022 Cuma

Saat: 09.30

Rektörlük Konferans Salonu

Prof. Dr. M. Nihat HATİPOĞLU
Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversite Rektörü

Mehmet TAHMAZOĞLU
Gaziantep Şahinbey
Belediye Başkanı

Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA
Sempozyum Düzenleme
Kurulu Başkanı

İL OTURUM	25 Kasım 2022 Cuma	Saat: 14.00	2. Salon
	Oturma Başkanı: Doç. Dr. Fadil AYGAN		
Konuşmacı:	Doç. Dr. Fadil AYGAN	SİRT ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Son Dönem Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu'nun Bazı Fıkahî Görüşleri: İnsanın Yaradılış ve Ahlî Hıyranın İspatı</i>		
Konuşmacı:	Doç. Dr. Taha NAS	MARŞAN ARIKULU ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun İslam'da Ehlilik ve Müta'addi Esereine Dair Bazı Değerlendirmeler</i>		
Konuşmacı:	Dr. Mehmet Emin GÜZEL	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Yakın Dönem Şark Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu'nun Teftişinin Dikkatli Bir İncelemesi</i>		
Konuşmacı:	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Sait MECİDOĞLU	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun Sünen-İ İbn Mâce Eserindeki Hadis Şerhçiliği</i>		
Konuşmacı:	Öğr. Gör. Muhammed Mehdi AKSOY	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun Riddiye Metodu</i>		

İL OTURUM	25 Kasım 2022 Cuma	Saat: 15.30	2. Salon
	Oturma Başkanı: Doç. Dr. Fevzi RENÇBER		
Konuşmacı:	Doç. Dr. Fevzi RENÇBER	SIRNAK ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Haydar Hatipoğlu'na Göre Birlikte Yaşamın Kültürü</i>		
Konuşmacı:	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DEMİR	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Körkündü Hasan Arslan Hocası Döneminin Bazı Kitaplarını Kur'an-ı Kerim Işığında Değerlendirilmesi</i>		
Konuşmacı:	Öğr. Gör. Zafer ONUR	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Molla Abdullah Aksay: Hayatı ve Eserleri</i>		
Konuşmacı:	Doç. Dr. Muhammed Latif ALTUN	MARŞAN ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Son Dönem Şanlıurfa Ülemasının Güncel Mesalelere Yaklaşımları Şanlıurfa Felsefe Kurumu Örneği</i>		
Konuşmacı:	Öğr. Gör. Ömer Faruk YETİM	GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	
	<i>Son Dönem Urfa Âlimlerinden Molla Sabri Yasar</i>		

GAZİANTEP İSLAM BİLİM
VE
TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİ-İ

GAZİANTEP - ŞANLIURFA - DİYARBAKIR

Musal Sempozyum

25 KASIM 2022 GAZİANTEP

SEMPOZYUM PROGRAMI

AÇILIŞ KONUŞMALARİ

25 Kasım 2022 Cuma

Saat: 09.30

Rektörlük Konferans Salonu

Prof. Dr. M. Nihat HATİPOĞLU
Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversite Rektörü

Mehmet TAHMAZOĞLU
Gaziantep Şahinbey
Belediye Başkanı

Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA
Sempozyum Düzenleme
Kuruğu Başkanı

II. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 14.00 3. Salon

Oturum Başkanı: Doç. Dr. İsmail NARİN

Konuşmacı	Doç. Dr. İsmail NARİN	ENEÖL ÜNİVERSİTESİ
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun Büyük Şafii İttihali ve Güncel Bazı Fikihî-Masalelere Yaklaşım</i>	
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Fahreddin YILDIZ	İSTANBUL SEBAHATTİN ZAM ÜNİVERSİTESİ
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun Hadis Usulüne Dair Değerlendirmeleri Sincir-İbnü Mâce Yercuesi ve Şerhi Üzerine</i>	
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Mesut BAYAR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
	<i>Haydar Hatipoğlu'nun İbnü Mâce Şerhinde Getirmiş Olgulara İzahlarda Sünnet Yargıları</i>	
Konuşmacı	Muhammed Salt HATİPOĞLU	İSTANBUL SEBAHATTİN ZAM ÜNİVERSİTESİ
	<i>Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu'nun Kırtaj Komandası Mahalefet Şerhi</i>	
Konuşmacı	Abdulkerim SEYDAOĞLU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
	<i>Mücadele-i Kerâm İhtisarı Bir Yaklaşım: Haydar Hatipoğlu Üzerine</i>	

III. OTURUM 25 Kasım 2022 Cuma Saat: 15.30 3. Salon

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan TELLİ

Konuşmacı	Prof. Dr. Abdulmutalip ARPA	İSTANBUL SEBAHATTİN ZAM ÜNİVERSİTESİ
	<i>Yakın Dönem Türk Âlimlerinden Ahmet Muhtar Bayraktar</i>	
Konuşmacı	Dr. Serkan TEKİN	
	<i>Ahmet Hilmi el-Kağızî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelami Görüşleri</i>	
Konuşmacı	Dr. Muhammed ÇİÇEK	
	<i>Molla Sadıklah el-Fetlevî ve Eserleri</i>	
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Hasan TELLİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
	<i>Dişarbnkârî Şakiri Erim Hocası</i>	
Konuşmacı	Dr. Öğr. Üyesi Abdüljalil ASLAN	BATMAN ÜNİVERSİTESİ
	<i>Molla Muhammed Peremi ve Hâşiyetü Dekâikil-cemâ'ale ferâidü'l-emrâ Ahlî Eseri</i>	

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM BİLGİSİ	I
PROGRAM	II
FOTOĞRAFLAR	III
İÇİNDEKİLER	IV

Yazar	Konu	Sayfa
Murat AKKUŞ	GAZİANTEP'İN KUR'ÂN HADİMLERİNDEN ÖNEMLİ BİR ŞAHSİYET: HAFIZ OSMAN ARABACI	1
Hasan TELLİ	DİYARBAKIRLI ŞÜKRÜ ERİM HOCA	4
Fikret SOYAL	MUHAMMED EMİN ER'İN AKAİD KONULARINA YAKLAŞIMI	7
Mesut BAYAR	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN İBN MACE ŞERHİNDE GETİRMİŞ OLDUĞU İZAHLARDA SÜNNET VURGUSU	10

Mehmet DEMİR	KÖRKÜNLÜ HASAN ARSLAN HOCA DİVANINDAN BAZI KITALARIN KUR'ÂN-I KERİM IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	13
Abdullah BEDEVA	MOLLA ABDULLAH DALAR'IN İLİM VE İRŞAD FAALİYETLERİ	16
Zafer ONUR	MOLLA ABDULLAH AKSOY: HAYATI VE ESERLERİ	19
Cuma KARAN	ŞANLIURFA'DA İLME ADANMIŞ BİR ÖMÜR; SEYDA MELLE SAİD TEKİN	22
Mustafa ÖNCÜ	URFA'NIN MANEVİ DİNAMİKLERİNDEN DERVİŞ HOCA	25
Muhammed Latif ALTUN	SON DÖNEM ŞANLIURFA ULEMÂSININ GÜNCEL MESELELERE YAKLAŞIMI (Şanlıurfa Fetvâ Komisyonu Örneği)	28
Fadıl ÇİFTÇİ		
Ömer Faruk YETİM	SON DÖNEM URFA ÂLİMLERİNDEN MOLLA SABRİ YAZAR	32

Abdulkerim SEYDAOĞLU	MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN İLMİNE DAİR BİR YAKLAŞIM -HAYDAR HATİPOĞLU ÖRNEĞİ-	36
Abdurrahman ENSARİ	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN TEFSİRİNDE AHKÂM AYETLERİNİ YORUMLAMA YÖNTEMİ	38
Aydın KUDAT	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN EL YAZMA TEFSİRİNDE KIRAAT OLGUSU	41
Doğan KAPLAN	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN İSLAM MEZHEPLERİNE BAKIŞI	45
Eyyüp TUNCER	TERCÜME TEKNİKLERİ / STRATEJİLERİ AÇISINDAN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN MEALİ	47
Fadıl AYGAN	SON DEVİR ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN BAZI İTİKADÎ GÖRÜŞLERİ: İNSANIN VAROLUŞU VE AHİRET HAYATININ İSPATI	51
İsmail NARİN	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN BÜYÜK ŞÂFİİ İLMİHALİ VE GÜNCEL BAZI FIKHÎ MESELELERE YAKLAŞIMI	55

Muhammed Mehdi AKSOY	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN REDDİYE METODU	58
Mehmet Emin GÜZEL	YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU HOCA'NIN TEFSİRİNİN DİLBİLİMSEL YÖNDEN TAHLİLİ	61
Abdulmutallip ARPA	YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİNDEN AHMET MUHTAR BÜYÜKÇINAR	65
Muhammed Ali YILDIZ Gülcan ASAROĞLU	SÜNEN-İ İBNİ MACE TERCÜME VE ŞERHİ BAĞLAMINDA HAYDAR HATİPOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUF ANLAYIŞI	68
Muhammed ÇITAK	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN FAİZ KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI: BAKARA SURESİ ÖRNEĞİ	71
Muhammed Said HATİPOĞLU	YAKIN DÖNEM ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN KÜRTAJ KONUSUNDA MUHALEFET ŞERHİ	74

	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN HADİS USÛLÜNE DAİR	77
Fahreddin YILDIZ	DEĞERLENDİRMELERİ: SÛNEN-İ İBN MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ ÖRNEĞİ	
Muhammed Sait MECİTOĞLU	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN SÛNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ İSİMLİ ESERİNDEKİ HADİS ŞERHÇİLİĞİ	80
Metin TEKİN		
Taha NAS	HAYDAR HATİPOĞLU'NUN "İSLAM'DA EVLİLİK VE MUT'A" ADLI ESERİNE DAİR BAZI DEĞERLENDİRMELER	84
Abdulğalip ASLAN	MOLLA MUHAMMED PİREMÎ VE HÂŞİYETU DEKÂİKİ'L-ENVÂR ALÂ FERÂİZİ'L-ENVÂR ADLI ESERİ	87
Adnan AKALIN	YAKIN DÖNEM GAZİANTEP ÂLİMLERİNDEN ADİL ÖZBERK HOCA	90
Mehmet Nezir ESİN	MOLLA CEMİL GÜZEL EL- KÛRBEYTÎ	93
Muhammed ÇİÇEK	MOLLA SADULLÂH EL-FETLEVÎ VE ESERLERİ	96

Musa GÜLER	CELAL YILDIRIM VE KUR'AN YORUMU	99
Serkan TEKİN	AHMET HİLMİ EL-KOĞI'NİN HAYATI, ESERLERİ VE KELAMİ GÖRÜŞLERİ	102

GAZİANTEP'İN KUR'ÂN HADİMLERİNDEN ÖNEMLİ BİR ŞAHSİYET: HAFİZ OSMAN ARABACI

Murat AKKUŞ¹

Özet

Gaziantep, köklü bir geçmişe sahip nadide şehirlere dendir. Kültür ve medeniyet merkezi olma özelliğini koruması ve âlimler ve edipler çıkarması yönüyle “Küçük Buhara” olarak anılan Gaziantep’te Bedreddin Aynî, Mütercim Âsım Efendi ve Bülbülzâde Abdullah Edîp Efendi gibi büyük âlimler yer aldığı gibi pek çok hafız da yetişmiştir. Şehabeddin Ahmed Darir Ayıntabî, Şeyhu’l-Kurrâ Hüsameddin Hüseyin Ayıntabî, Küçük Hafız (Hacı Mustafa Efendi), Tefvik Karşıgil ve Adil Özberk onlardan bazılarıdır. Bu çalışmada ise Gaziantep’te birçok hafızın yetişmesine vesile olan, ömrünü Kur’ân hizmetine adayan ve 1925-1992 yılları arasında yaşayan Hafız Osman Arabacı’dan bahsedilecektir. Hafız Osman Efendi, Gaziantep şairlerinden Menşûrî Halil babanın torunlarından. İyi bir mevlidhan olan Hafız Osman Efendi, Eyuboğlu, Çınarlı ve Tahtani camilerinde imam-hatip olarak görev yapmış, İmam Hatip Lisesinde ve Kur’ân kurslarında Kur’ân ve kıraat dersleri vermiştir. Hafız Osman Arabacı’nın Gaziantep’te başlattığı hafız yetiştirme usûlünün halen öğrencileri tarafından devam ettirildiği görülmüştür. Öğrencileri arasında Hafız Hüseyin Emre, Hafız Mustafa

¹ Doç. Dr., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur’ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye
muratakkus114@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3268-1053

Tancan ve Hafız Nafiz Hoca'yı saymak mümkündür. Çalışmada, Hafız Osman Arabacı'nın hayatından, ilmi kişiliğinden ve Kur'ân hizmetlerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Hafız, Gaziantep, Osman Arabacı.

AN IMPORTANT PERSON FROM GAZIANTEP'S QUR'AN EDUCATOR: HAFIZ OSMAN ARABACI

Murat AKKUŞ²

Abstract

Gaziantep is one of the rare cities with a deep-rooted history. There are big scholars such as Badraddin Ayni, Mutarcim Asim Afandi and Bulbulzada Abdallah Afandi such as well as many hafizes who memorized the whole of the Quran were also trained in Gaziantep, which is known as "Little Bukhara" in terms of preserving its feature of being a center of culture and civilization and producing scholars and literary men. A person who memorizes the entire Qur'an is called a hafız. Sahabaddin Ahmad Darir Ayıntabi, Seyhu'l-qurrâ Husameddin Huseyin Ayıntabi, Small Hafiz (Hacı Mustafa Afandi), Tavfik Karslıgil and Adil Özbek are some of them. In this study, Hafız Osman Arabacı, who has been conduce toward in the training of many hafizes and devoted his life to the service of the Qur'an and lived in 1925-1992, will

² Assoc. Prof., Gaziantep Islam Science and Technology, Faculty of Islamic Sciences Department of Qur'an and Recitation Science, Gaziantep, Türkiye muratakkus114@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3268-1053

be discussed. Hafiz Osman Afandi is one the grandchildren of Menshuri Khalil Father whose the Gaziantep's poets. It has been seen that the method of training Hafiz Osman Afandi, which was started in Gaziantep, is still continued by his students, who had a good Mevlidhan, served in Eyuboglu, Cinarli and Tahtani mosques, taught the Quran and recitation at Imam Hatip High School and Quran Courses. It is possible to count Hafiz Hüseyin Emre, Hafiz Mustafa Tancan and Hafiz Nafiz Hodja among his students. Within the scope of the study, the life, scientific personality and Qur'anic services of Hafiz Osman Arabacı will also be mentioned.

Keywords: Qur'an, Hafiz, Aintab, Osman Arabacı.

DİYARBAKIRLI ŞÜKRÜ ERİM HOCA

Hasan TELLİ³

Özet

Hız. Peygamber'in Suffe eğitimine dayanan ve XI. yy'da Nizamiye medreseleri adıyla tam teşekküllü ve resmi olarak açılan medreseler, İslam toplumunda kabul görmüş ve İslam coğrafyasının her yerine yayılmıştır. Selçuklular ve Osmanlılarda medreseler, dini eğitimin yapıldığı ana kurumlar haline gelmiştir. Cumhuriyetten sonra medreseler her ne kadar resmi olarak kapatılsa da Anadolu'da ve özellikle şark bölgesinde medrese eğitim geleneği bazı âlimlerin gayretli çalışmalarıyla gayri resmi olarak devam etmiştir. Bu eğitim geleneği ile yetişen Diyarbakırlı âlimlerden birisi de Şükrü Erim Hoca'dır. Bu çalışma, çocukluğundan itibaren Diyarbakır, Bitlis ve Siirt âlimlerinden medrese usulü ders ve icazet alan akabinde müderrislik yapan ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam-hatip, vaiz, ilçe müftüsü ve il müftü yardımcılığı görevinde bulunan Şükrü Erim Hoca hakkındadır. Çalışma, 1933-2017 yılları arasında yaşayan Şükrü Erim Hoca'nın hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri kapsamında ele alınmıştır. Çalışmada, Şükrü Erim Hoca hakkında yazılan yazılar, birinci derece yakınları ile yapılan mülakatlar, yaptığı hizmetler ve yazdığı eserler değerlendirilip analiz edilerek kendisinin biyografisi oluşturulmaya

³ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim dalı, Mersin, Türkiye, tellihasan@mersin.edu.tr ORCID: 0000-0002-9142-7469

çalışılmıştır. Erim, Hz. Peygamber'in hayatı, Hz. Yusuf'un hayatı, çocuk yetiştirme adabı, birlik, kardeşlik, hac, umre, namaz, tövbe, kandil geceleri, ihlas, ifrat ve tefrit, ilim-akıl münasebeti, isra, miraç, içki, kumar, faiz, iskat ve devir gibi çeşitli alanlarda ve konularda çok sayıda kitap ve risale yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Medrese, Diyarbakır Âlimleri, Şükrü Erim Hoca

SUKRU ERİM HODJA FROM DİYARBAKİR

Hasan TELLİ⁴

Abstract

The madrasahs, which were based on the Suffa education of the Prophet Muhammad and opened as Nizamiye madrasahs in the 11th century, were accepted in the Islamic society and spread all over the Islamic geography. In the Seljuks and Ottomans, madrasahs became the main institutions for religious education. Although the madrasahs were officially closed after the Republic, the tradition of madrasah education in Anatolia and especially in the eastern region continued unofficially with the diligent efforts of some scholars. One of the scholars from Diyarbakir who grew up with the madrasah tradition is Şükrü Erim Hodja. This study is about Şükrü Erim Hodja, who took madrasah-style lessons and ratification from

⁴ Associate Professor, Mersin University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Siyer-i Nebi and Islamic History, Mersin, Türkiye, tellihasan@mersin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9142-7469

the scholars of Diyarbakır, Bitlis and Siirt, and later became a mudarris/professor, and worked as an imam-hatip, preacher, mufti and provincial mufti in the Presidency of Religious Affairs. The study has been handled within the scope of the life, scientific personality, and works of Şükrü Erim Hodja, who lived between 1933-2017. In the study, the articles written about Şükrü Erim Hodja, the interviews with his first degree relatives, the services he made and the works he wrote were evaluated and analyzed to create his biography. Şükrü Erim has written many books and booklets on various fields and subjects such as the life of the Prophet Muhammad, the life of Prophet Yusuf, the manners of raising children, unity, brotherhood, pilgrimage, umrah, prayer, repentance, blessed days and nights, sincerity, excess and inconsistency, knowledge-mind relationship, isra, mirac, alcohol, gambling, interest, ıskat and devir.

Keywords: Islamic history, Madrasah, Diyarbakir Scholars, Sukru Erim Hodja

MUHAMMED EMİN ER'İN AKAİD KONULARINA YAKLAŞIMI

Fikret SOYAL⁵

Özet

Son asırda Türkiye özelinde İslâm coğrafyasında yaşanan siyasî ve dinî içerikte çeşitli bunalım ve buhranlara tanıklık etmiş olan Muhammed Emin Er hocanın hayatını, ilmî kişiliğini, eserlerini, görüşlerini ve karakterini yakından tanımak ilmî açıdan ayrıca önemlidir. Muhammed Emin Er, ilmî donanımı ve yetkinliğiyle, öğrenme ve öğretme arzusuyla, okuduğu dersleri ve yetiştirdiği talebeleriyle, yaşadığı zühd ve takva hayatıyla, son olarak cihad aşkıyla kendisinden söz etmeyi ziyadesiyle hak eden bir âlim portresi çizerek dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Ömrünü ilim öğrenmeye, öğretmeye, sohbetler ve vaazlar vermeye, tebliğ ve davet faaliyetlerine ayıran Er Hoca, “ömrünü ilme ve irşada adanmış” övgüsünü ziyadesiyle hak etmektedir.

İslâmî ilimlerden Fıkıh ve Akâid'e olan ilgisinin daha fazla olduğu söylenebilir. Nitekim her iki branşta da eserleri bulunmaktadır. Emin Er hocanın Akaid konularını ilmihal düzeyinde ve anlaşılır bir şekilde ele alarak anlatmaya çalıştığını ifade etmek gerekir. Usûl-i selâsenin (Uluhiyyet, Nübüvvet ve Sem'ıyyât) her birini ayrıntılarıyla incelemektedir.

Kelâmî meselelerin büyük çoğunluğu hakkında detaylı bilgiler veren Emin Er'in yer yer Kelâm yöntemini

⁵ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kalam Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, fikret@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-5549-9791

benimsediğini belli etse de Selef yöntemini daha fazla kullanmaktadır. Bu tebliğde, Muhammed Emin Er'in ele aldığı itikadî meseleleri sıralamak ve tekrarlamak yerine bu meselelere yaklaşım biçimi tespit edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken belli ölçüde görüşlerine de yer verilecektir.

MUHAMMED EMİN ER'S APPROACH TO AQA'ID ISSUES

Fikret SOYAL⁶

Abstract

It is also important from a scholarly point of view to get to know the life, scholarly personality, works, views and character of Muhammad Emin Er, who has witnessed various crises and depressions of political and religious content in the Islamic geography in Turkey in particular in the last century. Muhammad Emin Er draws attention with his scholarly equipment and competence, his desire to learn and teach, the courses he taught and the students he trained, the life of asceticism and piety he lived, and finally his love for jihad, drawing a portrait of a scholar who deserves to be mentioned. Having devoted his life to learning and teaching knowledge, giving talks and sermons, and engaging in dawah and invitation activities, Hodja Er deserves the praise of "devoting his life to knowledge and guidance".

⁶ Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Theology, Department of Kalam, İstanbul, Turkey, fikret@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-5549-9791

It can be said that he is more interested in Fiqh and Aqa'id among Islamic sciences. As a matter of fact, he has works in both branches. It should be stated that Emin Er tried to explain the issues of Aqa'id at the level of ilmihal and in an understandable way. He examines each of the Usūl al-Salās (Uluhiyyah, Prophethood and Sem'iyāt) in detail.

Emin Er, who gives detailed information about most of the theological issues, occasionally shows that he adopts the method of Kalām, but he uses the method of Salaf more. In this paper, instead of listing and repeating the theological issues that Muhammad Emin Er deals with, his approach to these issues will be identified and evaluated. While doing this, his views will also be included to a certain extent.

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN İBN MACE ŞERHİNDE GETİRMİŞ OLDUĞU İZAHLARDA SÜNNET VURGUSU

Mesut BAYAR⁷

Özet

İslam hukuk kaynakları hiyerarşinde Kitap'tan sonra en önemli kaynağını oluşturan Sünnet'in sübûtu ve önemi ile ilgili tarihsel süreç içerisinde değişik şekillerde birçok çalışma yapılmış ve eserler meydana getirilmiştir Bunların içinde belki de en önemlileri ilk dönem tedvin edilen hadis kitaplarıdır. Zira bu kitaplarda Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözleri bir araya getirmiş olmakla yetinmiyor ayrıca alınan haberlerin sahihleri de uydurmalarından ayıklanıyordu. Bu hadis mecmuaları içerisinde kütüb-i sitte olarak meşhur olmuş eserlerin ayrı bir yeri vardır. Bu kitaplar üzerinde tarihsel süreç içerisinde hem Arapça, hem tercüme olarak birçok şerh yazılmıştır. Bu altı hadis mecmuasından biri olan İbn Mace'nin sünenin de birçok şerhi hem Arapça hem de başka dillerde yapılmıştır. Bu önemli eserin Türkçe tercüme ve şerhini yapan merhum Haydar Hatipoğlu hocamız aynı zamanda sünnete de büyük bir hizmet etmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte kendi şerhinde yaptığı izahlarda sünnet hakkında çok önemli açıklamalar yaptığını görmekteyiz. Sünnetin kaynak değeri, sünnetin kapsamı hakkında yer yer bazı açıklamaları olduğu gibi sünnet-i

⁷Dr. Öğr. Üyesi., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye, mesut.bayar@dicle.edu.tr ORCID: 0000-0003-0119-7792

seniyye diye defalarca kullanmış olduğu, sünnetin Hz. Peygamber'in (s.a.v) ve ashabının yolu olduğu şeklinde açıklamaları da bulunmaktadır. Bunu hadislere getirmiş olduğu izahlarda bazen kaynakların adlarını zikrederek bazen de doğrudan kendi beyanlarıyla anlatmıştır. Herkese hitap eden ve adeta sohbet havasında yapılan izahlarında sünnete vurgu yaptığı tespitlerinin bir arada bulunup görülmesinin faydalı olacağını düşündük. Bu amaca binaen bu bildirimizde izahlarındaki sünnetin mahiyeti ve işlevi konusundaki tespitlerini konularına göre düzenleyerek bir arada çalışmaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Hadis, İbn Mâce, Haydar Hatipoğlu

THE EMPHASİS ON SUNNAH İN HAYDAR HATİPOĞLU'S COMMENTARY ON İBN MACE

Mesut BAYAR⁸

Abstract

In the hierarchy of Islamic legal sources, many studies have been carried out in different ways and works have been created in the historical process related to the proof and importance of the Sunnah, which is the most important source after the Book. Because in these books, The Prophet's (s.a.v) words were not only gathered together, but also the authenticity of the news received was selected from its fabrications. Among these

⁸ Asst. Prof., Dicle University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Diyarbakır, Türkiye, mesut.bayar@dicle.edu.tr ORCID: 0000-0003-0119-7792

hadith collections, the works that became famous as Kutub-i sitte have a special place. Many annotations have been written on these books, both in Arabic and in translation, in the historical process. Many commentaries on sunnah of Ibn Mace, one of these six hadith collections, were made in both Arabic and other languages. Our late teacher Haydar Hatipoğlu, who translated and commented on this important work in Turkish, has also made a great service to the sunnah. However, we see that he made very important statements about the sunnah in the explanations he made in his own commentary. The source value of the sunnah, the scope of the sunnah, as well as some explanations about the scope of the sunnah, which he used many times as sunnah-i saniyya, the sunnah of the Prophet. There are also explanations that it is the way of the Prophet (pbuh) and his companions. In the explanations he brought to the hadiths, he sometimes mentioned the names of the sources and sometimes directly with his own statements. We thought that it would be useful to see the findings that he emphasized the circumcision in his explanations, which appealed to everyone and were made in a conversational atmosphere. For this purpose, in this paper, we will try to work together by arranging the determinations about the nature and function of the sunnah in their explanations according to their subjects.

Key words: Sunnah, Hadith, İbn Mace, Haydar Hatipoglu

KÖRKÜNLÜ HASAN ARSLAN HOCA DİVANINDAN BAZI KITALARIN KUR'ÂN-I KERÎM IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet DEMİR⁹

Özet

İslam tarihi boyunca mutasavvıflar Kur'an-ı Kerîm metnine sadık kalmaya çalışarak kendilerine özgü bir usulle Kur'ân-ı Kerîm'e yaklaşmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etme hususunda yazılmış tasavvufî tefsirler diyebileceğimiz müstakil eserler söz konusudur. Ayrıca mutasavvıfların dikkat çeken yönlerinden biri de Kur'an-ı Kerîm'den iktibas ettikleri âyet-i kerîmeleri şiir ve rubailerinde kullanmış olmalarıdır. Mutasavvıflar bu şiir ve rubailerini, bilindiği gibi divan adını verdikleri kitaplarında bir araya getirmişlerdir. Onlar bu divanlarında Yüce Allah'a ve Hz. Peygamber'e dair aşk, muhabbet ve hürmetlerini ifade etmeye çaba sarf ederken aynı zamanda insanların irşad edilmesi noktasında bir görevi de icra etmişlerdir. Bu açıdan mutasavvıfların Kur'ân-ı Kerîm'in tebliğ ve izahı hususunda rol oynadıkları görülmektedir. Dolayısıyla İslâm dininin anlatılması, yaşanması ve yaşatılması noktasında davetçi görevini ifa ettikleri müşahede edilmektedir. Onun için mutasavvıflar, içinde buldukları toplumlarda ayrı bir konuma sahip bulunmaktadırlar.

Körkünlü Hasan Arslan Hocayı söz edilen bu mutasavvıflardan biri olarak görmek mümkündür. Çünkü ona

⁹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Gaziantep, Türkiye, mdemir6358@gmail.com ORCID: 0000-0001-5808-7522

ait divan incelendiğinde, kendine mahsus usulle şiir ve rubailerini Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri ışığında yazdığı görülebilir. Körkünlü Hasan Arslan Hocanın Yüce Allah'a olan derûnî aşkını ve Hz. Peygamber'e olan derin sevgisini şiir ve rubailerinde ifade etmekle beraber insanlara karşı gösterdiği samimiyetini, onları öğüt ve irşatta bulunduğunu, dolayısıyla insanlara İslam ahlâkını kazandırmada, hülasa İslamiyet'i anlatmada öncü rol oynadığını görmek imkân dâhilindedir. Şu tebliğimizde, bu mevzu ile ilgili olarak Körkünlü Hasan Arslan Hocanın divanının bazı şiir ve kıtalarından seçimde bulunarak bunların Kur'ân-ı Kerîm'in ışığında değerlendirmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsir, Mutasavvıf, Divan.

EVALUATION OF SOME CONTINENTS FROM THE DİVAN OF KÖRKÜNLÜ HASAN ARSLAN IN THE LIGHT OF THE QUR'AN

Mehmet DEMİR¹⁰

Abstract

Throughout the history of Islam, mystics have tried to stay true to the text of the Qur'an and approached the Qur'an in a unique way. There are detached works, which we can call mystical tafsir, written about interpreting the Qur'an. In addition, one of the striking aspects of mystics is that they used

¹⁰ Asst. Prof., Gaziantep Islamic Science and Technology University, Faculty of Islamic Sciences, Gaziantep, Turkey, mdemir6358@gmail.com orcid: 0000-0001-5808-7522

the verses they quoted from the Qur'an in their poetry and rubais. Sufis brought together these poems and rubais in their books called divan. In these divans, they pray to Almighty Allah and Hz. While they made an effort to express their love, affection and respect for the Prophet, they also performed a duty to guide people. In this respect, it is seen that mystics play a role in the conveyance and explanation of the Qur'an. Therefore, it is observed that they fulfill the duty of inviting in the point of explaining, living and keeping the religion of Islam alive. For this reason, mystics have a different position in the societies they live in.

It is possible to see K rk n l  Hasan Arslan as one of these mystics. Because, when the divan belonging to the author is examined, it can be seen that he wrote his poems and rubais in the light of the verses of the Qur'an with his own style. K rk n l  Hasan Arslan teacher's deep love for Allah and Hz. While expressing his deep love for the Prophet in his poems and rubais, it is possible to see that he played a leading role in giving people Islamic moral values and in short, in explaining Islam. In this paper, we will try to select some of the poems and stanzas of K rk n l  Hasan Arslan Hodja's divan and try to evaluate them in the light of the Qur'an.

Key Words: The Qur'an, Commentary, Sufi, Divan

MOLLA ABDULLAH DALAR'IN İLİM VE İRŞAD FAALİYETLERİ

Abdullah BEDEVA¹¹

Özet

Tarih boyunca ilim ve irşat faaliyetinde bulunarak topluma hizmet etmiş önemli âlimler olmuştur. Bu âlimler gerek ilmî faaliyetleriyle gerekse irşat hizmetleriyle insanları doğru yola iletmış ve aynı zamanda sonraki nesillere dini hizmet sunan talebeler yetiştirmiştir. Bu uğurda hizmet eden önemli şahsiyetlerden birisi de yakın dönem şark ulemasından Molla Abdullah Dalar'dır. 1923 senesinde Bingöl'ün Genç ilçesinde dünyaya gelen Molla Abdullah, medrese tahsilini tamamladıktan sonra aynı gelenek üzere eğitim vermeye devam etmiştir. İlim ve irşat faaliyetini yürüttüğü her yerde cami ve medreseler inşa etmiş yüzlerce ilim talebesinin yetişmesine vesile olmuştur. İnsanların dini değerlere göre yaşamaları için büyük bir çaba sarf eden Molla Abdullah, ilmi faaliyetlerin yanı sıra dinî irşat vazifesini de yürütmüştür. İlim ve irşat hizmetlerini yürütürken gerek öğrenci seçimi ve eğitim yönteminde gerek tebliğ metodunda kendisine mahsus bazı kıstas ve metotları bulunan Molla Abdullah, şahsi yaşantısıyla da sonraki nesiller için örnek bir kişiliğe sahipti. Bu çalışmada örnek bir şahsiyetin tanıtılması, onun ilim ve irşat faaliyetinde takip ettiği önemli bazı kıstas ve yöntemlerin tespiti yapılarak

¹¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye, abduallahbedeva@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9297-9524

istifadeye sunulması amaçlanmıştır. Ayrıca 2002 yılında vefat eden Molla Abdullah Dalar'ın kendisinden sonra eğitim vermeye devam eden ilmi müesseseler bırakması da çalışmanın bir başka önemli boyutudur. Dolayısıyla bu çalışmada Molla Abdullah Dalar'ın hayatı, ilmi ve manevi kişiliği, ilim ve irşad faaliyetleri gibi hususlar ele alınacak; onun ilim ve irşad faaliyetlerinde kendisinden sonraki nesillere ışık tutacak bazı hususlar ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Abdullah Dalar, İlim, İrşad, Medrese

MOLLĀ ABDULLAH DALAR'S ACTIVITIES OF WISDOM AND GUIDANCE

Abdullah BEDEVA¹²

Abstract

Several influential scholars have served society throughout history by performing Ilm (wisdom) and Irshad (guidance) activities. These scholars have guided people to the right path with their wisdom-led endeavors and guidance activities, and concurrently, they have trained students who would deliver religious wisdom to the next generations. One of the influential characters who served for this end was Mollā Abdullah Dalar, a recent intellectual scholar. Born in the Genç district of Bingöl

¹² Research Associate (Ph.D.), Member of Bingöl University, Faculty of Islamic Sciences Department of Arabic Language and Rhetoric, Bingöl, Turkey, abduallahbedeva@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9297-9524

in 1923, he upheld his teaching legacy in the same tradition after completing his madrasah education. He has built mosques and madrasahs everywhere he engaged in his wisdom and guidance activities and has been critically instrumental while training hundreds of madrasah students. In addition to his scientific madrasah activities, he put a momentous effort into inspiring people to live by religious values, executing his holly responsibility for guidance. Mollā Abdullah, who had some criteria and patterns in student selection, educational approach, and his methodology of proselytizing Islam, possessed a unique personality that future generations could take as a model for their personal lives. Hence, it is critical for this study to introduce a model personality and to identify and exemplify some criteria and patterns that are vital to exploit in wisdom and guidance activities. Another integral aspect of the study is that Mollā Abdullah Dalar, who passed away in 2002, left scientific institutions behind that pursued delivering education after him. This study, therefore, aims to discuss topics related to Mollā Abdullah Dalar, such as his life, scientific and spiritual personality, and wisdom and guidance activities, striving to unveil some points that will shed light on the next generations in wisdom and guidance activities.

Keywords: Mollā Abdullah Dalar, Wisdom, Guidance, Madrasah.

MOLLA ABDULLAH AKSOY: HAYATI VE ESERLERİ

Zafer ONUR¹³

Özet:

Dünya tarihi boyunca kurulan her medeniyet eğitim-öğretim ihtiyaçlarını değişik isimler altında tesis ettikleri kurumlar aracılığıyla farklı usullerle karşılaşmışlardır. İslam Medeniyeti bu ihtiyacını, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde Suffe'den başlayıp Emevi, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı ve Hint alt kıta gibi coğrafyalarda medreseler ile karşılaşmıştır. Bu eğitim kurumları, alanında yetkin binlerce âlim yetiştirerek günümüze kadar varlığını devam ettirmişlerdir. Söz konusu kurumlardan mezun olan âlimler, başta temel İslam ilimleri alanında olmak üzere tıp, hendese, astronomi ve felsefe gibi birçok alanlarda eser telif ederek dönemin ilmî ihtiyacını karşılamaya çalışmışlardır. İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde olduğu gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde de şark usulü eğitim öğretim faaliyetleri yürüten birçok âlim bulunmaktadır. Eğitim öğretim faaliyetleri kapsamında hizmet yüreten Şark ulamasından biri de Molla Abdullah Aksoy'dur. Orta halli bir ailenin ferdi olarak 1959 yılında dünyaya gelen Molla Abdullah Aksoy, küçük yaştan itibaren Kur'an-ı Kerim, kelam, fıkıh, hadis, usul, belagat ve tasavvuf alanında dersler almıştır. Şeyh Abdurrezak Helêlî'nin medresesi gibi birkaç yerde eğitimini devam etmiştir. Daha sonra Seyda Molla Zübeyir el-Arnasi'den icazet almıştır. 1992

¹³ Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Arapça Mütercimlik ve Tercümanlık Bölümü, Gaziantep, Türkiye, zafonu@gmail.com orcid 0000-0002-6152-3548

yılından bu yana Gaziantep medresesinde İslami ilimler alanında öğrenci yetiştirmeye devam etmektedir. Çoğu temel İslam bilimleri alanında olmak üzere birçok eseri bulunmaktadır. Bu çalışmada, Molla Abdullah Aksoy'un biyografisi ve eserleri incelenerek ilgili alana olan katkıları ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Abdullah Aksoy, Medrese, Temel İslam Bilimleri, Dil Bilimler

MOLLA ABDULLAH AKSOY: LIFE AND WORKS

Zafer ONUR¹⁴

Abstract

Every civilization established throughout the history of the world has met their educational needs in different ways through the institutions they have established under different names. Islamic Civilization met this need, Hz. Starting from Suffa during the Prophet's time, it met with madrasas in geographies such as Umayyad, Abbasid, Seljuk, Ottoman and Indian subcontinent. These educational institutions have continued their existence until today by educating thousands of competent scholars in their fields. Scholars who graduated from these institutions tried to meet the scientific needs of the period by writing works in many fields such as medicine, hendese, astronomy and philosophy, especially in the field of basic Islamic sciences. As in different regions of the Islamic geography, there are many scholars who carry out oriental

¹⁴ Lect., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji University, School of Foreign Languages, Department of Arabic Translation and Interpretation, Gaziantep, Turkey, zafonu@gmail.com orcid 0000-0002-6152-3548

education and training activities in the Eastern and Southeastern Anatolia regions. Molla Abdullah Aksoy is one of the members of the Orient who provides services within the scope of education and training activities. Molla Abdullah Aksoy, who was born in 1959 as a member of a middle-class family, took lessons from the scholars of the region in the fields of the Qur'an, kalam, fiqh, hadith, methodology, rhetoric and mysticism from an early age. Sheikh Abdurrezak continued his education in a few places such as the Helêlî madrasah. Later, he received permission from Seyda Molla Zübeyir el-Arnasi. He has been continuing to train students in the field of Islamic sciences in Gaziantep madrasah since 1992. He has many works, mostly in the field of basic Islamic sciences. In this study, the biography and works of Molla Abdullah Aksoy were examined and his contributions to the related field were tried to be revealed.

Keywords: Molla Abdullah Aksoy, Madrasah, Basic Islamic Sciences, Linguistic

ŞANLIURFA'DA İLME ADANMIŞ BİR ÖMÜR; SEYDA MELLE SAİD TEKİN

Cuma KARAN¹⁵

Özet

Doğu medreseleri meşhurdur. Hatta bu medreseler, köylere kadar yaygındır. Eğer bir âlim ders vermek isterse köylülere ona imkânlar hazırlar ve medresesini oluştururlardı. Böyle bir çevrede evler çocukların ilköğretim “kurumları” olurdu. İşte Melle Said de bu şekilde, baba ocağında yedi yaşında Kur’an-ı Kerim’i babasından öğrendi. İlk ilim tahsiline de çocukluk döneminde köylüsü Melle İsmail’de başladı. Civar köylerde Şeyh Mahmut ve Şeyh Kır’dan Şafii ilmihalini öğrendiği zaman sekiz yaşında idi. Henüz dokuz yaşında iken Arapça ve dini bilgileri tahsil için Suriye’ye, medresesi ile meşhur Amuda kasabasına gitti. Tahsiline orada devam etti. O sırada Suriye Fransızların işgalinde/etkisinde bulunuyordu. Bir zaman sonra memleketine geri döndü. Daha sonra tahsilini yarım bırakarak askere gitti. İkinci Dünya Savaşı dönemine rastlayan askerliğini dört sene yaptıktan sonra 1946 yılında terhis oldu. Aynı sene tahsiline tekrar başladı. O zaman üç çocuk babası olmasına rağmen tahsilini aksatmadı. Şeyh Hazret medresesine devam etti. Ülkemizin tanınmış hocalardan dersler aldı. İlim tahsil ettiği hocalarından bazıları; Zübeyir Bozan, Melle Halil Güneç, Şeyh Abdurrezzak ve Şeyh Muhammed Emin Er Hoca efendilerdir. Melle Said Tekin

¹⁵ Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Trabzon, Türkiye cumakaran@hotmail.com_ORCID: 0000-0001-9917-7903

Hoca, icâzetnamesini Halil Güneç Hoca'nın başkanlığındaki bir ilmi heyetten aldı. İcazetname töreni Kızıltepe'nin Kileybin Köyü'nde yapıldı. Said Hoca o tarihten itibaren de vefatına kadar Urfa'da ders vermekle meşgul oldu. Melle Said Tekin Hoca, her Ramazan ayı içerisinde her gün bir hatim yapardı. 1990 yılı Ramazan ayı 17 Nisan gecesiydi. Her günkü gibi Kur'an-ı Kerim tilavetini bitirip yatağına uzanmış ve hemen sonrasında vefat etmişti. Urfa'nın Harran Kapı Mezarlığı'na defnedildi.

Anahtar Kelimeler: Şark Uleması, Medrese, Melle, Said Tekin, Arapça

A LIFETIME DEDICATED TO SCIENCE IN SANLIURFA; MELLE SAID TEKIN

Cuma KARAN¹⁶

Abstract

Eastern madrasahs are famous. In fact, these madrasahs are common until the villages. If a scholar wanted to teach, the villagers would prepare opportunities for him and create his madrasah. In such an environment, houses would be children's primary education "institutions". This is how Melle Said learned the Qur'an from his father at the age of seven in his father's home. He began his first science education in his childhood with his villager Melle İsmail. He was eight years old when he learned the Sahafi catechism from Sheikh Mahmut and Sheikh Kir in the surrounding villages. When he was only

¹⁶ Assoc. Prof., Trabzon University, Faculty of Theology, History of Islam and Islamic Art, Trabzon, Turkey, cumakaran@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9917-7903

nine years old, he went to Syria, to the town of Amuda where famous for its madrasah, to study Arabic and religious knowledge. He continued his education at there. At that time, Syria was under the occupation/influence of the French. After a while he returned to his hometown. Later, he left his education halfway and went to the army. He was discharged in 1946 after four years of military service, which coincided with the Second World War period. He started his education again in the same year. Although he was the father of three children at that time, he did not delay his education. He continued to study at the madrasah of Sheikh Hazrat. He took lessons from well-known teachers of our country. Some of the teachers from whom he received knowledge are Zübeyir Bozan, Melle Halil (Güneç), Sheikh Abdurrezzak and Sheikh Muhammed Emin Er. Melle Said Tekin Hodja received his diploma from a scientific committee headed by Halil Güneç. The licensing ceremony was held in Kileybin Village of Kızıltepe. Said Hodja has been busy giving lectures in Urfa from that date until his death. Melle Said Tekin Hodja used to make a Hatim (reading the whole of the Quran) every day during the all of Ramadan's months. It was night of the 17th of April in the month of Ramadan in 1990, he finished the Quran recitation and went to bed just like every other day, and he passed away right after. He was buried in Harran Kapı Cemetery in Urfa.

Keywords: Oriental Scholars, Madrasah, Melle Said Tekin, Arabic

URFA'NIN MANEVİ DİNAMİKLERİNDEN DERVİŞ HOCA

Mustafa ÖNCÜ¹⁷

Özet

Tarih boyunca ilim merkezlerinin kavşak noktalarından biri olan Urfa şehri, gerek medreseleriyle gerekse tekke ve zaviyeleriyle ilim irfan yuvası olmuştur. Urfa, bünyesinde büyük âlimler çıkarmış ve çevresinde yetişen birçok âlime kucak açmıştır. Şehir İslam tarihinde Abbasiler, Selçuklular, Mervaniler, Eyyubiler ve Osmanlılar zamanında ilmi hüviyetini korumuş ve bu topraklarda büyük âlimler yetişmiştir. Şark medrese geleneği içerisinde önemli bir yeri olan Urfa'da yakın dönemde de kayda değer onlarca âlim çıkmıştır. Bu âlimlerin toplumun dini hayatı üzerinde oldukça önemli etkileri olmuştur. Yakın dönem ulemasından biri de Derviş Hoca'dır. Diyarbakır'da 1934 yılında doğan Derviş Hoca genç yaşta ilmi icazetini amcası bölgede oldukça meşhur olan Hacı Abdulfettah'tan almıştır. 1962 yılında Urfa'ya vaiz olarak gelen Seyda Mela Derviş Urfa'ya yerleşmiş ve vefat ettiği 1996 yılına kadar burada ilim ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Hocam Seyda Mela Sabri Yazar'ın yakın dostu olan Derviş Hoca "Dergâh" olarak bilinen Mevlid Halil Camisine gelir hocamla sohbet ederlerdi. İlim yönünün yanı sıra aynı zamanda Nakşibendi tarikatında Şeyh İsmetullah'ın da halifesi olan Derviş Hoca ilim ve irfanıyla örnek bir şahsiyet

¹⁷ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Mersin, Türkiye, mustafaoncu63@hotmail.com ORCID No: 0000-0002-2661-1147

olarak 1996 yılında Urfa'da vefat etmiş ve burada Bediüzzaman/Bedirzaman mezarlığında defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Şark Uleması, Derviş Hoca

DERVIS HODJA FROM URFA'S SPIRITUAL PIONEERS

Mustafa ÖNCÜ¹⁸

Abstract

The city of Urfa, which has been one of the crossroads of science centers throughout history, has been a center of knowledge with both its madrasahs and zawiyas. Urfa has produced great scholars within its body and embraced many scholars who grew up around it. The city preserved its scientific identity during the time of the Abbasids, Seljuks, Ayyubids and Ottomans in the history of Islam and great scholars were trained in these lands. In Urfa, which has an important place in the Eastern madrasa tradition, dozens of notable scholars have emerged in the recent period. These scholars had very important effects on the religious life of the society. One of the recent scholars is Derviş Hodja. Derviş Hodja, born in Diyarbakır in 1932-34, received his scientific license at a young age from his uncle, the famous Haji Abdulfettah. Seyda Mela Derviş, who came to Urfa as a preacher in 1962, settled in Urfa and continued her science and guidance activities until 1996, when she died. Dervish Hodja, a close friend of my teacher Seyda Mela Sabri, would come to the Mevlid Halil Mosque, known as the "Dergâh", to preach and

¹⁸ Assoc. Prof., Mersin University, Faculty of Islamic Sciences, Mersin, Turkey, mustafaoncu63@hotmail.com ORCID: 0000-0002-2661-1147

give guidance. In addition to his scientific aspect, he was also the caliph of Sheikh İsmetullah in the Naqshbandi order. He was one of the spiritual personalities we took as an example with his dignified stance while studying at the madrasah.

Key Words:Urfa, Eastern Ulema, Dervish Hodja

SON DÖNEM ŞANLIURFA ULEMÂSININ GÜNCEL MESELELERE YAKLAŞIMI

(Şanlıurfa Fetvâ Komisyonu Örneği)¹⁹

Muhammed Latif ALTUN**

Fadıl ÇİFTÇİ***

Özet

İslam medeniyeti tarafından fethedilen memleketlerden biri de Urfa'dır. İlk olarak halife Hz. Ömer (v. 23/644) döneminde fethedilen Urfa, her ne kadar bir dönem kısa süreliğine (1098–1144) haçlıların eline geçmiş olsa da 1144 yılında İmâdüddîn Zengî (v. 541/1146) tarafından tekrar İslam toprağı kılınmıştır. Daha sonraları 5 Nisan 1517 tarihinde Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı devletine ilhak edilmiştir. Bu tarihten itibaren cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı toprağı olarak kalan Urfa, Cumhuriyet döneminde misak-ı millî sınırları içerisinde varlığını sürdürmüştür.

Urfa halkı ilk asırdan günümüze kadar sünnî İslam düşüncesinin iki mühim mezhebi olan Hanefî ve Şâfiî mezheplerini benimsemiştir. Şanlıurfa'da Müslüman halk, günlük hayata dair hukûkî meseleler ile ilgili sorunlarını tarih boyunca bağlı buldukları merkezlerden atanan kâdılar/hâkimler vasıtasıyla İslam hukuku kuralları çerçevesinde çözmüşlerdir. Nitekim Osmanlı dönemine ait şer'iyeye sicilleri bu iddiayı desteklemektedir.

¹⁹ Bu çalışma 2022 yılında tamamlanan *el-Ecvibetu'n-Nekiyye İsimli Eserdeki Muâmelâta Dair Güncel Soruların Değerlendirilmesi* adlı Yüksek Lisans Tezinden faydalanılarak elde edilmiştir.

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye, mlatif7263@hotmail.com Orcid No: 0000-0003-3186-4664

*** Vaiz-Doktora Öğrencisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, fdclftc@gmail.com Orcid No: 0000-0003-2364-9788.

Cumhuriyetin ardından her ne kadar modern hukuka geçiş yapılmış olsa da halkın bir kısmı nikâh, boşanma, miras, alış-veriş gibi günlük hayata dair sorunlarının İslam hukuku çerçevesinde çözülmesi hususunda bir tutum sergilemiştir. Günümüzde dahi yöre halkı, sorunlarını İslam fıkına göre çözebilen, doğu/şark medrese usûlü ile ilim tahsîl etmiş ve İslam hukukunda uzman âlimlere müracaat ederek hukûkî sorunlarını çözmektedirler.

Bu ihtiyacın daha uygun bir şekilde karşılanması, daha isabetli fetvâlar verilmesi ve söz birliğinin sağlanması gibi amaçlarla 1983 yılında Şanlıurfa âlimler kendi aralarında bir fetvâ komisyonu kurmuştur. Bu komisyon günümüzde halen halkın hukûkî ve sosyal birçok sorununu çözmeye devam etmektedir. Çalışmamızda bu âlimlerin tanıtılmasının yanı sıra fetvâ komisyonunun kuruluş aşaması, ilk üyeleri ve komisyonda ele alınan meseleler hakkında bilgi verilecektir. Bunun yanı sıra sorunların/soruların çözülme/cevaplanma yöntemi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Şark, Ulemâ, Şanlıurfa, Fetvâ, Komisyon.

RECENT ŞANLIURFA SCHOLARS' APPROACHES TO CURRENT PROBLEMS

(The Example of The Şanlıurfa Fatwa Commission)

Muhammed Latif ALTUN²⁰

Fadıl ÇİFTÇİ**

Abstract

One of the countries conquered by the Islamic civilization is Urfa. First conquered during the reign of Caliph Omar (23 AH/644 CE), Urfa, although it passed into the hands of the crusaders for a short period of time (1098– 1144), was made an Islamic land again by Imaduddin Zengi (541 AH/1146 CE) in 1144. Later, it was added to the Ottoman Empire by the Ottoman Sultan Yavuz Sultan Selim on April 5, 1517. From this date on, Urfa, which remained an Ottoman territory until the republican period, continued to exist within borders of the national pact during the Republican period. The people of Urfa have adopted Hanafism and Shafi ism, two important sects of Sunni Islamic thought.

The Muslim people in Şanlıurfa have solved their problems related to legal issues related to daily life within the framework of the rules of Islamic law through judges are appointed from the centers they have been affiliated with throughout history. As a matter of fact, the Sharia registers belonging to the Ottoman period support this information.

²⁰ Assoc. Prof., Harran University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Şanlıurfa, Turkey, mlatif7263@hotmail.com Orcid No: 0000-0003-3186-4664

** Preacher-Doctoral Student, Presidency of Religious Affairs, fdlcftc@gmail.com Orcid No: 0000-0003-2364-9788.

Although the transition to modern law was made after the Republic, some of the people showed an attitude about solving their problems related to daily life such as marriage, divorce, inheritance, shopping within the framework of Islamic law. Even today, local people have collected science by the eastern / Oriental madrasa method, which produces solutions to their problems according to Islamic fiqh, and take them to scholars who are experts in Islamic law and solve their legal problems in this way.

In order to meet this need in a more appropriate way, to issue more accurate fatwas and to ensure Decisiveness, a fatwa commission was established among scholars from Şanlıurfa in 1983. Even today, this commission still continues to solve the legal problems of the people. In addition to the introduction of these scholars, in our study, the establishment phase of the fatwa commission, its first members, the issues they address will be informed about and the methods of solving problems and answering questions will be discussed in a broad way.

Key Words: Fiqh, Orient, Scholars, Şanlıurfa, Fatwa, Commission.

SON DÖNEM URFA ÂLİMLERİNDEN MOLLA SABRİ YAZAR

Ömer Faruk YETİM²¹

Özet

Türkiye'nin ve Dünyanın her yerinde özellikle de İslam coğrafyasında topluma yön veren, halkı bilinçlendiren, cemiyet hayatına ışık tutan, toplum fertlerinin yetişmesine katkı sağlayan ve rol model olan kıymetli şahsiyetler asırlar boyunca var olmuştur. Bu şahsiyetleri tanımak, hizmetlerine destek olmak, ufuk ve amaçlarına muttali olmak önem arz etmektedir. Denebilir ki bir toplumun, kültürün ve medeniyetin kıymet-i harbiyesi ilmi şahsiyetlerin varlığı ile paralellik arz etmektedir. Bir yapının içerisinde yer alan harsların, hayatiyetini sürdürmelerin temelinde her yönden kendini yetiştirmiş ilmi şahsiyetlere sahip çıkmak, onlara destek olmak ve önlerini açmakla mümkün olabilmektedir. Tarihte var olan medeniyetlerin hangisi incelenirse incelenin medeniyetin kalıcılığı veya çöküşü kendi öz benliğinden fıskıran ulemanın, bilginlerin, filozofların, düşünürlerin vb. toplum ve cemiyet içerisindeki saygınlığı, sahip çıkılmışlığı ile orantılı olacağı sonucuna varılacaktır. Bu zaviyeden olarak bir toplumda ilmi şahsiyetlere sahip çıkılırsa o cemiyet uzun yaşayacak aksi durumda ise yok olup gidecektir.

Bu malumattan hareketle makalenin çerçevesini doğuda özellikle de Şanlıurfa ve çevresinde büyük hizmetlere imza

²¹ Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Gaziantep, Türkiye, omerfaruk.yetim@gibtu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9917-7903

atmış, ilmi faaliyetler icra etmiş, Şanlıurfa'nın hâlihazırda tanınmış ilim erbabının, siyasi ve içtimai hayatta aktif olan zevatın yetişmesine vesile olmuş, Mevlid-i Halil (dergah) Camii'nin eski imamı Molla Sabri Hoca Efendinin hayat serüveni oluşturmaktadır. Hayatının önemli bir bölümünü vefatına kadar Şanlıurfa'da geçiren Molla Sabri Efendi, ilmi kişiliği, hayri hizmetlerde öncülüğü ve manevi şahsiyeti sayesinde halkın teveccühüne, ilgi ve alakasına mazhar olmuştur. Bu çerçeveden olmak üzere ilmi ve idari görevler ortaya koyan Hoca Efendinin riyasetini yaptığı Urfa Fetva Kurulunun usulü, işleyişi, işlevi ve halk arasındaki teveccühü, akademik açıdan fetvaların tahlili, zamanın şartlarına uygunluğu, fetvada fetva isteyenin durumunun gözetilip gözetilmediği vb. hususlar, bazı numune fetvalar üzerinden kısa, öz ve net bir şekilde anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sabri Yazar, Urfa, Âlimler, Molla, Medrese.

MOLLA SABRİ, A RECENT URFA SCHOLAR, AUTHOR

Ömer Faruk YETİM²²

Abstract

In Turkey and all over the world, especially in the Islamic geography, valuable personalities who shape the society, raise awareness of the people, shed light on the social life, contribute to the upbringing of the members of the society and act as role models have existed for centuries. It is important to know these personalities, to support their services, and to be aware of their horizons and goals. It can be said that the value of a society, culture and civilization is in parallel with the existence of scientific personalities. It is possible to protect, support and pave the way for self-educated scientific personalities on the basis of the survival of the arts in a structure. Whichever of the civilizations that existed in history is examined, the permanence or collapse of the civilization is the result of the ulema, scholars, philosophers, thinkers, etc. It will be concluded that its prestige in society and society will be proportional to its ownership. From this point of view, if scientific personalities are protected in a society, that society will live long, otherwise it will perish.

Based on this information, the article was framed in the east, especially in Şanlıurfa and its environs. It is the life adventure

²² Instructor, Gaziantep Islamic Science and Technology University, School of Foreign Languages, Department of Foreign Languages, Gaziantep, Turkey
omerfaruk.yetim@gibtu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9917-7903

of his former imam, Molla Sabri Hodja Efendi. Molla Sabri Efendi, who spent a significant part of his life in Şanlıurfa until his death, won the favor, interest and concern of the people thanks to his scientific personality, leadership in charitable services and spiritual personality. Within this framework, the procedure, functioning, function of the Urfa Fatwa Committee, which Hodja Efendi presided over, and the favor among the people, the analysis of the fatwas in academic terms, their suitability for the conditions of the time, whether the situation of the person requesting the fatwa was taken into account in the fatwa, etc. The issues will be explained briefly, concisely and clearly through some sample fatwas.

Keywords: Sabri Yazar, Urfa, Scholars, Mullah, Madrasa.

MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN İLMİNE DAİR BİR YAKLAŞIM -HAYDAR HATİPOĞLU ÖRNEĞİ-

Abdulkerim SEYDAOĞLU²³

Özet

Kur'an'ın daha iyi anlaşılması ve tefsir edilmesini sağlayan Ulûmu'l- Kur'ân kavramı, genel ölçekli olarak içerisinde birçok ilim dalını barındırmaktadır. Bu ilimlerin bazıları önem açısından her ne kadar diğer bazılarına göre ön planda olsa da Münâsebâtü'l-Kur'ân dediğimiz âyetlerin veya sûrelerin insicâmı hususu IV. asırdan itibaren varlığını müfessirler nezdinde hissettirmiştir. Esâsen bu alan her bir müfessirin ilgi odağında olmuş; Ancak münâsebâta dair izlerin bulunması müfessirden müfessire farklılık arz etmiştir. Bir bütün olarak Kur'ânı ele alan, âyetler ve sûreler arasındaki ilişkiyi esas alan bu ilme dair tezahürleri, Cumhuriyetin başlarından itibaren Türkçe tefsirlerde de görebilmek mümkündür. Tefsirinde hemen hemen tüm âyet pasajlarında “Âyetler Arasındaki Münâsebât” başlığı altında bu konuya değinen Haydar Hatipoğlu, bu konuya ehemmiyet atfeden Türkçe yazılan tefsirlerin başında yer almaktadır. Bu çalışma âyetlerin tefsirine dair sübjektifliği içinde barındıran Haydar Hatipoğlu'nun Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmine olan yaklaşımını esas almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Münâsebâtü'l-Kur'ân, Haydar Hatipoğlu, Belâgat, Tenâsüb.

²³ Araştırmacı, Ürdün Uluslararası İslami İlimler Üniversitesi, Tefsir Anabilim Dalı, Ürdün, ORCID: 0000-0002-6382-6067

AN APPROACH TO THE SCIENCE OF MUNÂSEBÂTU'L-QUR'AN: HAYDAR HATIPOĞLU EXAMPLE

Abdulkerim SEYDAOĞLU²⁴

Abstract

The concept of 'Ulûm'l al-Qur'an, which provides a better understanding and interpretation of the Qur'an, includes many branches of science on a general scale. Although some of these sciences are in the foreground in terms of importance compared to others, the issue of the insijam (coherence) of the verses or periods that we call Munâsebât al-Qur'an has made its presence felt in over of the exegeters since the 4th century. In fact, this field has been the focus of attention of every commentator, However, finding traces of the relationship differed from exegeter to exegeter. It is possible to see the manifestations of this science, which deals with the Qur'an as a whole, and which is based on the relationship between verses and periods, in Turkish commentaries since the beginning of the republic. Haydar Hatipoğlu, who touched upon this subject under the title "Relationship Between Verses" in almost all verse passages in his commentary, is at the forefront of the Turkish commentaries that attach importance to this subject. This study is based on Haydar Hatipoğlu's approach to the science of Münâsebât al-Qur'an, which includes the subjectivity of the interpretation of the verses.

Keywords: Munâsebâtul-Qur'an, Haydar Hatipoğlu, Rhetoric (Balâgat), Tanâsub (Consistency in the Statement).

²⁴ Researcher, Jordan International University of Islamic Sciences, Department of Tafsir, Jordan, ORCID: 0000-0002-6382-6067

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN TEFSİRİNDE AHKÂM AYETLERİNİ YORUMLAMA YÖNTEMİ

Abdurrahman ENSARİ²⁵

Özet

İlim ve irfan yanında davet ve irşad ile dopdolu bir hayat yaşamış olan Haydar Hatipoğlu (ö.1995) İslami ilimlerin farklı alanlarında ilim dünyasına birbirinden değerli eserler bırakmıştır. Genel olarak yazdığı eserler yayınlanmış olsa da yayınlanmış eserleri de vardır. Araştırmamızın konusu olan tefsiri onun yayınlanmamış eserlerindedir. Tefsirinde Fatiha ve Bakara surelerini ayrıca Al-i İmrân suresinin de bir kısmını yorumlamaya muvaffak olmuştur.

Hatipoğlu tefsirine bir isim koymadığı gibi yöntemini belirleyen bir mukaddime de yazmamıştır. Muhtemelen zihninde tasarladığı ve yazdıkça da netleşeceğini tasavvur ettiği bir isim belirlemiş, buna göre bir yol haritası çizmiştir. Ancak çalışmasını tamamlayamadan vefat etmesi, tefsirinin yöntemini tespit etme işini doğal olarak kendisinden sonraki araştırmacılara bırakmıştır. Ömrünü ilim ve irşada adanmış şahsiyetlerin yaptıkları çalışmaları ilim camiasına tanıtmak sarf edilen emeğin sonraki nesillere ulaşmasında köprü vazifesi göreceğinden son derece önemlidir.

Bu çalışmayla böyle bir vazifenin icra edilmesi amacıyla, Hatipoğlu'nun tefsirinde fıkhî hükümlerini açıkladığı ayetler tespit edilmeye çalışılmış, ardından bu ayetleri yorumlama yöntemi üzerinde durulmuştur. Böylece matbu olmayan bu

²⁵ Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, abdurrahmanensari@hotmail.com ORCID:0000-0002-2289-8806

tefsirin bir yönüyle dahi olsa ilim camiasına tanıtılması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Ahkâm Ayetleri, Fıkhi hüküm, Fatiha Sûresi, Bakara Sûresi.

THE METHOD OF INTERPRETATION OF AHKAM VERSES IN HAYDAR HATIPOĞLU'S TAFSİR

Abdurrahman ENSARI²⁶

Abstract

Haydar Hatipoğlu (d.1995), who lived a life full of knowledge and wisdom as well as invitation and guidance, left valuable works to the world of science in different fields of Islamic sciences. Although his works have been published in general, he also has unpublished works. His tafsir, which is the subject of our research, is one of his unpublished works. In his tafsir, he was able to interpret the Surahs al-Fatiha and al-Baqarah, as well as a part of Surah Al-Imran.

Hatipoğlu did not give his tafsir a name, nor did he write an introduction defining his method. Probably, he had a name that he designed in his mind and envisioned that it would become clearer as he wrote, and he drew a road map accordingly. However, his death before completing his work naturally left the task of determining the methodology of his tafsir to later researchers. It is extremely important to introduce the works of personalities who devoted their lives to knowledge and guidance to the scholarly community as it will serve as a bridge for the labor to reach the next generations.

²⁶ Assoc. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, abdurrahmanensari@hotmail.com ORCID:0000-0002-2289-8806

In this study, in order to fulfill such a task, we have tried to identify the verses in Hatipoğlu's tafsir in which he explains the provisions of fiqh, and then we have focused on his method of interpreting these verses. Thus, it is aimed to introduce this unpublished tafsir to the scholarly community, even if only in one aspect.

Keywords: Tafsir, Ahkam Verses, Fiqh Ruling, Surah Fatiha, Surah Baqara

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN EL YAZMA TEFSİRİNDE KIRAAT OLGUSU

Aydın KUDAT²⁷

Özet

Tabakât ve terâcim eserlerde selef âlimler tanıtılırken “Fakih, muhaddis, müfessir, sıka ve vera’ sahibi...” gibi terimlerle nitelendirilmektedir. İlim, irfan ve hikmet bütünlüğünü cemedan İslam medeniyetinde âlim tasavvuru da bu minval üzere telakki edilmektedir. Son dönemlerde bu portreye haiz âlimlerin sayısı azalmıştır. Modernitenin bizi getirip bıraktığı durakta aşırı kompartlaşmayla beraber spesifik bir alanda ihtisas ve uzmanlaşma nispeten gerçekleşirken, bu durum, aynı zamanda beraberinde dar bir alana munhasır kalma, tek taraflı bakış açısı ve bütünsel olmayan yaklaşımları getirmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen tasavvurun hayli cılız hale geldiği görülmektedir. Bu durumun özellikle dini ilimler sahasında sahih bilgiyi zorlaştırdığı ve bütünselliği körelttiği söylenebilir. Tefsir ve meal çalışmalarında kıraat ilminin zengin verileri ışığında, ayet kelimelerindeki ferşî yani biçim ve söz dizim farklılıklarının hatta usul ile alakalı yani edâ ve fonetik açıdan var olan farklı vucuhatın sürece dâhil edilmemesi bir eksiklik olarak telakki edilir. Ayetlerin filolojik tahlillerinde kıraat vucuhatının bu zengin birikimden yeterince istifade edilmemesi buna örnek verilebilir. Manzara bu olmakla beraber, hayulaları (zihinleri) süsleyen ve timsal numunesi olan nadir şahsiyetler de var

²⁷ Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Ankara, Türkiye, akudat@ybu.edu.tr ORCID:0000-0002-8153-8181

olagelmıştır. Haydar Hatipoğlunun banlardan biri olduğu söylenebilir. Bu mezziyetlerle topluma mal olmuş örnek şahsiyetlerin başta ilmi kişilikleri olmak üzere, irfan ve hikmet, takva ve verâ' mezziyetleriyle gündeme getirilmesi, bilimsel çalışma ve akademik etkinlikler marifetiyle değişik yönleriyle ele alınıp tanıtılması, ilmiye camiasına örneklik teşkil etmesi adına önem arz etmektedir. Dini hayatta rehberlik eden ve toplumun davranışlarını dönüştürmede görev üstlenen camiaya da örneklik teşkil etmesi bağlamında ehemmiyeti haizdir. Haydar Hatipoğlu, şümüllü bir medrese tahsilinden sonra gerek sahada üstlendiği vazifeler gerekse kaleme aldığı eserler bağlamında fıkıh, hadis, tefsir alimi olması vasıfları yanında marifet ve hikmet bütünlüğünü sağlamış bir zattır. Bu gibi zevatın tarihçe-i hayatları, ilmiye camiasına yaptıkları katkı yanında aynı zamanda şark medreselerin nizamiye geleneğinden tevarüs ettiği ve zayıflamakla beraber hala hayatiyetini devam ettirdiği, gelecek adına fevkelade önemli görülen sahih bilgi, bilgi bütünlüğü ve bütünsel yaklaşımın ihyasına ışık tutmaktadır. Bu çalışmada Haydar Hatipoğlu'nun ilmi kişiliği, bütünsel yaklaşımı ve konuları tahlil etme yöntemini natamam el yazma tefsiri bağlamında ele alınacak, tefsirinde kıraatları işleme örneği bağlamında tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Hatipoğlu, Tefsir, Kıraat, Yöntem, Bütünsellik.

QIRAAT IN HAYDAR HATİPOĞLU'S HANDWRITTEN 'TAFSİR'

Aydin KUDAT²⁸

Abstract

While introducing predecessor scholars in tabakat and terâcim works, they are described with terms such as "Faqih, muhaddis, mufassir, siqa, and vera' owner...". In the Islamic civilization, which combines the unity of science, knowledge, and wisdom, the vision of scholars is in this way. In the recent period, the number of scholars with this portrait has decreased. Inshore where modernity has brought and left us, it is seen that this vision has become rather weak. While specialization and expertise took place relatively with excessive compartmentalization, being confined to a specific and narrow area brought with it a one-sided perspective and non-holistic approaches. It can be said that this situation makes authentic knowledge difficult and blunts integrity, especially in the field of religious sciences. Not including the recitations and their perspectives in the tafsir and meaning process and not using this rich accumulation in philological analysis can be given as examples. Although this is the scene, there have also been symbolic examples and rare personalities who adorned minds. Haydar Hatipoğlu is one of them. It is essential to bring the exemplary characters who have become a part of the society with these virtues, especially their scientific personalities, to

²⁸ Assoc. Prof. Aydin Kudat, Ankara Yildirim Beyazit University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, Ankara, Turkey, akudat@ybu.edu.tr ORCID:0000-0002-8153-8181

the agenda with their knowledge and wisdom, taqwa and vera virtues, to be discussed and introduced with different aspects through scientific studies and academic activities, and to set an example for the scientific community. It is also crucial in terms of setting an example for the community that guides religious life and undertakes the task of transforming the behavior of society. Besides his qualifications as a scholar of fiqh, hadith, and tafsir, both in the context of the duties he assumed in the field and the works he wrote after a comprehensive madrasa education, Haydar Hatipoğlu is a person who has achieved the integrity of ingenuity and wisdom. The historical lives of such individuals, besides their contribution to the ilmiye community, also sheds light on the revival of authentic knowledge, the integrity of knowledge, and a holistic approach, which inherited from the nezamiyeh tradition of the oriental madrasas and still maintains its vitality even though it weakens, and which is considered extremely important for the future. In this study, Haydar Hatipoğlu's scientific personality, holistic approach, and method of analyzing the subjects will be discussed in the context of incomplete manuscript tafsir, and his tafsir will be analyzed in the context of processing recitations.

Keywords: Haydar Hatipoğlu, Tafsir, Qiraat, Method, Integrity.

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN İSLAM MEZHEPLERİNE BAKIŞI

Doğan KAPLAN²⁹

Özet

Haydar Hatipoğlu (öl.1995), ülkemizin yakın döneminde şarkta yetişmiş büyük medrese âlimlerinden biridir. Medrese hocalığı, vaiz, müftülük, din işleri yüksek kurul üyeliği gibi çeşitli görevlerde bulunan merhum Haydar Hatipoğlu çeşitli konularda birçok eser kaleme almıştır. Bu bildirinin temel hedefi Haydar Hatipoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi* adlı kitabının giriş kısmında yer alan 266 hadisin tercüme ve şerhinden İslam Mezhepleriyle ilgili yaklaşımını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Hatipoğlu, Müftü, Diyanet, Sünen-i İbn Mâce Şerhi, İslam Mezhepleri.

²⁹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, dkaplan@erbakan.edu.tr

HAYDAR HATİPOĞLU'S APPROACH TO THE ISLAMIC SECTS

Doğan KAPLAN³⁰

Abstract

Haydar Hatipoglu (d.1995) is one of the great madrasah scholars who grew up in the east in the recent period of our country. He held various positions such as madrasah teacher, preacher, mufti, and member of the religious affairs high council, wrote many works on various subjects. The main aim of this paper is to reveal the approach of Hatipoğlu regarding the Islamic Sects based on his works, especially the Sunan Ibn Majah Translation and Commentary.

Keywords: Haydar Hatipolu, Preacher, Religious Affairs, Sunan Ibn Majah Commentary, Islamic Sects

³⁰ Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects, Konya, Turkey, dkaplan@erbakan.edu.tr

TERCÜME TEKNİKLERİ/STRATEJİLERİ AÇISINDAN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN MEÂLİ

Eyyüp TUNCER³¹

Özet

Özellikle 20. yüzyıldan sonra Kur'ân'ın farklı dillere tercüme edildiği ve bu alanda hızlı bir sürecin yaşandığı bilinen bir gerçektir. Buna bağlı olarak farklı Müslüman coğrafyalarda Kur'ân'ın başka dillere tercüme edilip edilmeyeceği meselesi ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Türkiye'deki âlimler 'tercüme' yerine 'meâl' kelimesini kullanarak bu sorunu büyük oranda aşmışlardır. Ancak her hâlükârda meâl kavramını tercüme olgusundan bağımsız düşünmek mümkün görünmemektedir. Çünkü netice itibarıyla meâl yazarı tercümenin doğasına uygun olarak hareket etmekte ve kendi birikim ve bakış açısını meâl çalışmasına yansıtmaktadır. Bunun için belli bir usulü izlemek ve muayyen bir üslubu tercih etmek zorundadır. Bu noktadan hareketle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkçeye birçok meâl ve tefsir çalışması kazandırılmış ve günümüze kadar bu faaliyetler etkili bir şekilde sürmüştür. Kur'ân'ın metninin hangi yöntemle ve hangi tercüme teknikleriyle hedef dile aktarılması meselesi hâlâ güncelliğini ve önemini korumaktadır. Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde yetişen önemli âlimlerden biri olan Haydar Hatipoğlu'nun meâl anlayışı ve tercüme teknikleri araştırılacaktır. Fıkıh, hadis,

³¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye, kuranhadimi90@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1907-9065

kelam, tefsir gibi alanlarda önemli eserler kaleme alan yazarın Kur'ân'a bakış açısının ve tercüme anlayışının tespit edilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Yazarın bu eseri vefatından dolayı yarım kalmış olsa da Fâtiha, Bakara ve Âl-i İmrân sûresinin ilk âyetlerini içermiş olması bu konuda bize bir fikir verecek düzeydedir. Müellifin meâl çalışması *paraphrasing, established equivalent, implicitation, modulation, transposition, discursive creation* olarak bilinen farklı çeviri teknikleri açısından incelenecektir. Böylelikle yazarın Türkçe meâl çalışmalarına yeni bir renk katıp katmadığı ve hangi noktada durduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Meâl, Tefsir, Tercüme, Çeviri Stratejileri Haydar Hatipoğlu

HAYDAR HATIPOGLU'S TRANSLATION IN TERMS OF TRANSLATION TECHNIQUES/ STRATEGIES

Eyyüp TUNCER³²

Abstract

It is a known fact that the Qur'an has been translated into different languages, especially after the 20th century, and there has been a rapid process in this field. Accordingly, the issue of whether or not the Qur'an can be translated into other languages in different Muslim geographies has been a matter of serious debate. Scholars in Turkey have largely overcome this problem by using the word 'meal' instead of 'translation'. However, in any case, it does not seem possible to consider the concept of translation independently of the phenomenon of translation. Because, as a result, the translation writer acts in accordance with the nature of the translation and reflects his own knowledge and perspective on the translation work. For this, he has to follow a certain method and prefer a certain style. From this point of view, many translations and tafsir studies were brought to Turkish in the early periods of the Republic, and these activities have continued effectively until today. The issue of transferring the text of the Qur'an to the target language by which method and with which translation techniques still maintains its currency and importance. In this study, the understanding of meaning and translation techniques of Haydar Hatipoğlu, one of the important scholars

³² Asst. Prof., Gaziantep Islam Science and Technology University Faculty of Islamic Studies, Department of Tafsir, Gaziantep, Türkiye
kuranhadimi90@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1907-9065

who grew up in the Republican period, will be investigated. It is of great importance to determine the perspective of the author, who wrote important works in fields such as fiqh, hadith, kalam, tafsir, and his understanding of translation. Although this work of the author was left unfinished due to his death, the fact that it included the first verses of the chapters of Fatiha, Bakara and Âl-i İmrân is at a level that will give us an idea about this issue. The author's translation work will be examined in terms of different translation techniques known as paraphrasing, established equivalent, implicitation, modulation, transposition, discursive creation. Thus, it will be tried to determine whether the author adds a new color to his Turkish translation studies and at what point he stands.

Keywords: The Qur'an, Meal, Tafsir, Translation, Translation Strategies Haydar Hatipoglu

SON DEVİR ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN BAZI İTİKADÎ GÖRÜŞLERİ: İNSANIN VAROLUŞU VE AHİRET HAYATININ İSPATI

Fadıl AYGAN³³

Özet

Son devir İslam âlimlerinden Haydar Hatipoğlu uzun yıllar farklı illerde Müftülük yapmış, Din İşleri Yüksek kurulu üyeliğinde bulunmuş bir âlimdir. Şark medrese geleneği çerçevesinde Arap Dili, belağat, vaz', tefsir, fıkıh, kelam ve akaid ile mantık eğitimi almıştır. Uzun yıllar tebliğ ve irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra ilmî çalışmalardan geri durmamış farklı sahalarda eserler telif etmiştir. Haydar Hatipoğlu hocanın ilgilendiği ve eser telif ettiği alanlardan biri de akâid sahasıdır. Bu alanda iki eseri önem arz etmektedir. Biri “Ölümden Sonraki Hayat” diğeri ise “Nereye Gidiyoruz” adlı eserlerdir. Bu iki eserin konusu insanın varoluşu ve âhîret hayatının ispatıdır. Bu çalışmada Hatipoğlu hocanın itikadî görüşleri konusunda bazı tespitler yapıp bu iki eseri üzerinden onun insanın varoluş gayesi ve âhîret hayatının ispatı hususlarında yaklaşımları değerlendirilmiştir. Özellikle âhîret hayatının bu dünyanın varoluş anlamı olduğu ve insanın mahiyeti ve tabiatı gereği ebedî hayatın zorunluluk ifade ettiğine dair yaklaşım, modern dönem insanının yaşadığı inanç sorunlarına, anlam arayışına

³³ Doç. Dr., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam ve Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı, Siirt, Türkiye, fadilaygan@gmail.com Orcid : 0000-0003-1013-0506

ve ruhî bunalımlarına çözümler bulma amacını taşıdığı âşikardır. Bu iki eserin de böyle bir gayeyle telif edildiği anlaşılmaktadır. Son devir âlimlerinin bu konulardaki üslup, yöntem ve kaynaklarını tespit etmek itikâdî meselelerin ele alınış biçimlerini okumak Osmanlı son dönemden itibaren ilmî gelişim sürecini takip etmek bakımından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Haydar Hatipoğlu, Ahiret, Haşır, İnsanın Varoluşu, İnsanın Yaratılışı.

SOME THEOLOGICAL VIEWS OF HAYDAR HATİPOĞLU, ONE OF THE SCHOLARS OF THE LAST PERİOD: HUMAN EXİSTENCE AND PROOF OF THE HEREAFTER

Fadıl AYGAN³⁴

Abstract

Haydar Hatipoğlu, one of the last Islamic scholars, was a mufti for many years in different provinces and was a member of the High Committee of Religious Affairs. He studied Arabic language, belagha, vaz', tafsir, fiqh, kalam and akaid within the framework of the Eastern madrasah tradition. He has been involved in teaching and guidance activities for many years. In addition to this, he did not hold back from scientific studies and wrote works in different fields. One of the fields that Haydar Hatipoğlu is interested in and copyrighted works is the field of akaid. Two works are important in this field. One is "Life After Death" and the other is "Where Are We Going". The subject of these two works is the existence of man and the proof of the life of the hereafter. In this study, we will make some determinations about the theological views of Hatipoğlu and evaluate his approaches to the purpose of human existence and proof of the hereafter through these two works. In particular, he has an approach that the life of the hereafter is the meaning of the existence of this world and that eternal life is a necessity due to the nature and nature of man. It is obvious that he aims to find solutions to the belief problems experienced by the

³⁴ Assoc. Prof., Siirt University, Faculty of Theology, Department of Kalam and History of Islamic Sects, Siirt, Turkey, fadilaygan@gmail.com Orcid: 0000-0003-1013-0506

people of the modern period, their search for meaning and their spiritual depressions. It is understood that these two works were copyrighted for such a purpose. It is also important to determine the styles, methods and sources of the scholars of the last period on these issues, to read the way in which theological issues were handled, and to follow the scientific development process from the last period of the Ottoman Empire.

Keywords: Haydar Hatipoğlu, Hereafter, Hashr, Existence of Man, Creation of Man.

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN *BÜYÜK ŞÂFİÎ İLMİHALİ* VE GÜNCEL BAZI FIKHÎ MESELELERE YAKLAŞIMI

İsmail NARİN³⁵

Özet:

İlmihaller, bireylerin dinî bilgilerinin oluşumunu sağlayan kaynaklar olarak değerlendirilmesi gereken eserlerdir. İçerik bakımından genel olarak belli bir fıkıh mezhebi çerçevesinde dinin inanç, ibadet ve bazı muamelât konularını ihtiva ederler. Müminlerin hayatına birebir dokunan ve ibadetlerini ifa etme açısından elzem olan bu temel dinî bilgileri sade bir dille sunarlar. Birden fazla mezhebin yaşandığı muhitlerde farklı ilmihallerin telif edilmesi ise mezhep eksenli temel dinî bilgilere olan ihtiyacı giderme açısından kayda değer bulunmaktadır. Gerek Hanefî gerekse Şâfiî mezhepleri esas alınarak yazılan ilmihallerin toplumumuzda dinî bilgi ihtiyacını belli oranda karşıladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda toplumumuzun dinî hayatında büyük öneme sahip ilmihallerden biri de kuşkusuz son dönem âlimlerinden Haydar Hatipoğlu (1929-1995)'nun *Büyük Şâfiî İlmihali*'dir. İnanç, ibadet ve bazı muamelât konularına dair bilgileri içeren kitap, Türkçe kaleme alınmış Şâfiî ilmihal geleneğinin ilk eserleri arasında yer almaktadır. Müellif eserini hem Şâfiî okuyuculara hem de Hanefî din görevlilerine yönelik hazırlamıştır. Konular Şâfiî mezhebinin muteber kaynakları esas alınarak kaleme alınmıştır. Müellifin fikhî konulara hakimiyetinin yanısıra müftü olması, eseri kullanışlı yaptığı

³⁵ Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye, inarin@bingol.edu.tr_ORCID: 0000-0002-3753-2540

gibi muhtevasını daha zengin kılmıştır. Fıkıhta ihtilafı bazı konular ekseninde yaptığı açıklamalar ile güncel bazı fikhî meselelere dönük yorumları ve tercihleri, Hatipoğlu'nun fıkıh düşüncesini yansıtmaya açısından önemlidir. Aynı zamanda döneminin güncel bazı fıkıh tartışmalarının mahiyetine de ışık tutan ilmihalin bu yönü, onun öne çıkan bâriz vasıfları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Şâfiî Mezhebi, İlmihal, Haydar Hatipoğlu, Büyük Şâfiî İlmihali

THE "GREAT SHAFİ CATECHİSM" OF HAYDAR HATİPOĞLU AND HIS APPROACH TO SOME CURRENT FİQH ISSUES

İsmail NARİN³⁶

Abstract:

Catechisms are works that should be evaluated as sources that provide the formation of religious knowledge of individuals. In terms of content, they generally contain the subjects of belief, worship and some practices of religion in the axis of a certain fiqh sect. They present this basic religious information, which touches the lives of believers and is essential for fulfilling their worship, in a plain language. The compilation of different catechisms in neighborhoods where there is more than one sect is significant in terms of meeting

³⁶ Assoc. Prof. Dr., Bingöl University, Faculty of Islamic Studies, Department of Islamic Jurisprudence, Bingöl, Türkiye, inarin@bingol.edu.tr ORCID: 0000-0002-3753-2540

the need for sectarian basic religious knowledge. It is an undeniable fact that the catechisms written on the basis of both Hanafi and Shafi sects meet the need for religious knowledge in our society to a certain extent. In this context, one of the most important catechisms in the religious life of our society is undoubtedly the “Great Shafi Catechism” of Haydar Hatipoglu (1929-1995), who one of the last scholars. The book, which contains information on belief, worship and some practices, is among the first works of the Shafi catechism tradition written in Turkish. The author has prepared his work for both Shafi readers and Hanafi religious officials. The subjects have been written on the basis of the reliable sources of the Shafi sect. The fact that the author is a mufti in addition to his dominance on fiqh issues has made the work useful and richer in its content. The explanations he made on the axis of some controversial issues in fiqh, and his comments and preferences on some current fiqh issues are important in terms of reflecting Hatipoglu’s thought on fiqh. At the same time, this aspect of the catechism, which sheds light on the nature of some current fiqh debates of its period, is among its prominent features.

Keywords: Fiqh, Shafi Sect, Catechism, Haydar Hatipoglu, Great Shafi Catechism

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN REDDİYE METODU

Muhammed Mehdi AKSOY³⁷

Özet

Benimsenen bir inanç/görüş ya da öne sürülen bir düşünceye karşı çıkılarak delil ve dayanaklarını çürütmek amacıyla yazılan reddiye türünden eserler, 2. asırdan bu yana telif edilegelmişlerdir. Gerek itikadî ve amelî mezheplere gerekse de çeşitli bilim dalları ile ilgili ekollere mensup olan bilginler, bir yandan kendi görüşlerini temellendirme, öte yandan karşıt görüşte olan birey veya grupların görüşlerini çürütme amacıyla reddiyeler kaleme almış ve bu alanda son derece zengin bir literatür oluşturmuşlardır. Bu telif zincirinin halkalarından birini de, 20. yüzyıl bilginlerinden Haydar Hatipoğlu tarafından Süleyman Ateş'in görüşlerine karşı kaleme alınmış olan, *Dinlerarası Diyaloga Reddiye* isimli eser teşkil etmektedir. Yazar söz konusu reddiyesinde, dinlerarası diyalog düşüncesinin bir ürünü olan, "Yahudi ve Hıristiyanların Hz. Muhammed'in dinine tâbi olmadan cennete girebilecekleri, Hz. Peygamber dönemindeki Tevrat ile İncil'in muharref olmadıkları ve Kur'an'ın önceki semavî kitapları neshetmediği" şeklindeki iddialara cevaplar serdetmiştir. Yazar asıl itibariyle söz konusu söylemlerin İslam inanç esaslarıyla uyuşmadığını ortaya koyma amacını gütmüştür. Fakat o dönemin popüler şahsiyetlerinden biri olan Süleyman Ateş, *Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir* başlığıyla

³⁷ Öğretim Görevlisi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye, m.mehdi.aksoy@gmail.com ORCID: 0000-0003-2854-730X

kaleme aldığı bir makalede, ilgili söylemleri Kur'an üzerinden temellendirmeye çalışınca yazar, eserini reddiye hüviyetinde kaleme almıştır. Böylece kendi görüşlerini söz konusu iddiaların delillerini çürütme yoluyla ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı, Haydar Hatipoğlu'nun, reddiyesinde nasıl bir yöntemi takip ettiğinin incelenmesi ve karşı iddiaları ne şekilde çürüttüğünün tespit edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Din, İslam, Diyalog, Tahrif, Nesih.

HAYDAR HATİPOĞLU'S REJECTION METHOD

Muhammed Mehdi AKSOY³⁸

Abstract

Works of the type of refutation, which were written in order to refute an accepted belief/opinion or an opinion, have been written since the second century. In this context, scholars belonging to both sects and various schools have written refutations in order to ground their own views on the one hand and to refute the views of individuals or groups with opposing views on the other, and have created an extremely rich literature in this field. One of the links of this chain of writing is the work called "Rejection of Interfaith Dialogue", which was written by Haydar Hatipoğlu, one of the twentieth century scholars, against the views of Süleyman Ateş. In her refusal, the author offered answers to the discourses that are a product of

³⁸ Lecturer, Gaziantep Islamic Science and Technology University Faculty of Islamic Sciences The Science of Reading the Qur'an Gaziantep/Türkiye m.mehdi.aksoy@gmail.com ORCID: 0000-0003-2854-730X

the idea of inter-religious dialogues. In this context, he responded to the statements that Jews and Christians could enter Paradise without following the religion of Muhammad, that the Torah and Bible were not distorted, and that the Qur'an did not abolish the previous heavenly books. The author basically aimed to reveal that the discourses in question do not comply with the principles of Islamic belief. However, when Süleyman Ateş, one of the popular figures of that period, tried to base the relevant discourses on the Qur'an in an article he wrote, the author wrote his work as a refutation. The aim of this study is to examine what kind of method Haydar Hatipoğlu followed in his refusal and to determine how he tried to refute the opposing claims.

Keywords: Religion, Islam, Dialogue, Falsification, Override.

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU HOCA'NIN TEFSİRİNİN DİLBİLİMSEL YÖNDEN TAHLİLİ

Mehmet Emin GÜZEL³⁹

Özet

Son ilahî kitap olan Kur'ân, nüzulünden günümüze kadar birçok çalışmaya konu olmuştur. Araplar dışında farklı milletlerin İslam'a girmelerine bağlı olarak özellikle filolojik çalışmalara duyulan ihtiyaç artmıştır. Erken dönemde başlayan bu çalışmalar günümüze kadar etkin bir şekilde sürmüştür. Zira Kur'ân'ın kelime yapısı doğru anlaşılardan cümle yapısının sağlıklı bir surette yorumlanması mümkün görünmemektedir. Bu tebliğde yakın dönem şark ulemasından merhum Haydar Hatipoğlu'nun Türkçe Kur'ân tefsirinin dilbilimsel yönü ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan inceleme sonucu tefsirin diğer özelliklerinin yanı sıra dilbilimsel tefsir kategorisinde değerlendirilebileceği görülmüştür. Nitekim müellif, Kur'ân'ın mecaz ve i'râb gibi dilsel yönleri üzerinde durmuş, tefsirinin tamamında âyet mealini verdikten sonra "Kelime Tahlilleri" başlığı altında âyette geçen sözcüklerin açıklamalarına yer vermiştir. Müellif, bu kelimelerin sadece anlamını vermekle kalmayıp pek çok kelimenin dilbilimsel tahlilini de yapmıştır. Kelimelerin etimolojisine sıklıkla yer veren müellif, sözcüklerin sözlük, kavramsal ve bağlamsal anlamlarına yer vermiştir. Bunun yanı sıra yer yer belâği ve nahvî yönden sözcükleri tahlil etmiştir. Yaptığı bu tahlillerde müellifin hem dirayet hem de rivayet

³⁹ Araştırma Görevlisi Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Aksaray, Türkiye, mehmeteminguzel@aksaray.edu.tr ORCID: 0000-0001-6049-6616

yöntemine başvurduğu görülmektedir. Rivayet yönteminde başta Hz. Peygamber, sahâbe, tabiîn ve sonraki nesil müfessirlerden, alanda otorite sayılan tefsir kaynakları ve Kur'ân sözlüklerinden alıntılar yapmıştır. Eser tamamlanamamış ve birkaç surenin tefsiriyle sınırlı olmasına rağmen tefsirde altı yüzü aşkın kelimenin açıklaması yapılmıştır. Bu sözcükler ve açıklamaları excel tablosuna aktarılmış ve basit bir formülle aranabilir hale getirilmiştir. Müellifin başlattığı bu çalışma, tamamlanıp Türkçe bir Kur'ân ansiklopedisine dönüştürülmesi Kur'ân'ın anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Dilbilimsel Tefsir, Yakın Dönem Şark Uleması, Haydar Hatipoğlu.

LINGUISTIC ANALYSIS OF THE TAFSİR OF HAYDAR HATIPOĞLU HOCA, ONE OF THE EASTERN ULAMA OF THE NEAR PERİOD

Mehmet Emin GÜZEL⁴⁰

Abstract

The Qur'an, the last divine book, has been the subject of many studies from the first day to this day. Especially the need for philological studies has increased due to the introduction of different nationalities into Islam, except for the Arabs. These studies, which started in the early period, have continued

⁴⁰ Research Asistan Dr., Aksaray University Faculty of Islamic Education, Aksaray, Turkey, mehmeteminguzel@aksaray.edu.tr ORCID: 0000-0001-6049-6616

effectively until today. Because it does not seem possible to interpret the sentence structure in a healthy way without understanding the word structure of the Qur'an correctly. In this communiqué, it has been tried to reveal the linguistic aspect of the Turkish Qur'anic interpretation of the late Haydar Hatipoğlu, a recent Oriental scholar. As a result of the examination, it was seen that tafsir can be evaluated in the category of linguistic tafsir, among other characteristics. As a matter of fact, the author focused on linguistic aspects of the Qur'an, such as metaphor and i'rab, and after giving the meaning of the verse throughout his tafsir, he included explanations of the words in the verse under the heading "Word Analysis". The author not only gave the meaning of these words, but also made a linguistic analysis of many words. The author, who often gives place to the etymology of words, has come into contact with the lexical, conceptual and contextual meanings of words. In addition, he analyzed the words from the point of view of belaga and grammatical from place to place. The author has applied both the method of riwayat and diraya in these analyses. The author has quoted the Prophet, companions, tabiin and tafsir sources that are considered authorities in the field and Qur'anic dictionaries in the riwayat method. The book is incomplete and limited to the interpretation of a few surahs. Despite this, more than five hundred words have been explained in the book. These words and their explanations have been transferred to an excel table and made searchable with a simple formula. This work, which the author started, will contribute to the understanding of the

Qur'an by completing and converting it into a Turkish encyclopedia of the Qur'an.

Keywords: Interpretation, Linguistic Interpretation, The Eastern Ulama of the Near Period, Haydar Hatipoglu.

YAKIN DÖNEM ŞARK ÂLİMLERİNDEN AHMET MUHTAR BÜYÜKÇINAR

Abdulmutalip ARPA⁴¹

Özet

20. asrın başlarında, bir yanda İslam âleminde değişim dönüşüm süreci yaşanırken diğer yanda üç kıtada altı asır hüküm sürmüş büyük bir imparatorluktan geri kalan Anadolu topraklarında yeni bir devlet kurma sancıları yaşanıyordu. Ahmet Muhtar Büyükçınar işte böyle bir dönemde 1920 yılında Gaziantep'te dünyaya geldi. Sıkıntılı geçen çocukluk ve gençlik çağlarında önce dedesinden sonra Antep yöresinin önemli âlimlerinden dini eğitim aldı. İlmini daha da ilerletmek için dönemin önemli ilim merkezlerinden kabul edilen Halep, Şam ve Kahire'de uzun yıllar İslami ilimlerde eğitim gördü. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Muhammed Zahid el-Kevserî ve Mehmet İhsan Efendi gibi dönemin önemli âlimlerinden istifade etti. 1962 yılında Türkiye'ye döndü. İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi, Haseki Eğitim Merkezi'ndeki hocalık görevlerinin yanı sıra fahri dersler verdi. Bu süreçte tefsir, hadis, fıkıh ve Arapça dersleri okuttu. Emekliye ayrıldıktan sonra da fahri olarak eğitim vermeye devam etti. İslam dünyasında söz sahibi birçok âlimin yetişmesine vesile oldu. *Mutluluk Yolları Hayat Kitabı, Bütün Yönleriyle İslam İlmihali, Dinimiz ve Hayatımız, Muvatta tercümesi ve Sünenü'n-Nesâî tercümesi, Hayatü's-Sahabe, Hadislerle İslam,*

⁴¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, muttalip.arpa@izu.edu.tr

Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik, Hayatımın İbret Aynası, Gassanlı Hind adlarıyla anılan tefsir, fıkıh, hadis, akaid, İslam esasları, dinler tarihi, edebiyat gibi birçok farklı alanda telif ve tercüme eser kaleme aldı. Yaşamı boyunca inanç ve kültürüne bağlı bir neslin yetişmesi için gayret üzere olan Büyükçınar 2013 yılında Yalova'da vefat etti. İşte bu çalışmada, yaşam tarzıyla yakın dönem şark dünyasında büyük tesir uyandıran Ahmet Muhtar Büyükçınar'ın hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri incelenmiş, yetiştirdiği talebeler hakkında imkânlar ölçüsünde bilgi verilmeye gayret gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âlim, Müfessir, Muhaddis, Gaziantep, Ahmet Muhtar Büyükçınar

AHMET MUHTAR BÜYÜKÇINAR, ONE OF THE RECENT ORIENTAL SCHOLARS

Abdulmutalip ARPA

Abstract

In the early 20th century, on the one hand, the Islamic world was going through a process of change and transformation, and on the other hand, the pains of establishing a new state in Anatolia, which was left behind from a great empire that had ruled for six centuries on three continents. Ahmet Muhtar Büyükçınar was born in Gaziantep in 1920 in such a period. During his troubled childhood and youth, he received religious education first from his grandfather and then from important scholars of the Antep region. In order to further his knowledge, he studied Islamic sciences for many years in Aleppo, Damascus and Cairo, which were considered important

centers of knowledge of the period. He benefited from important scholars of the period such as Sheikhulislam Mustafa Sabri Efendi, Muhammad Zahid al-Kawserî and Mehmet İhsan Efendi. In 1962, he returned to Turkey. In addition to his teaching duties at Imam Hatip High School, Faculty of Theology, Haseki Education Center, he gave honorary lectures. In this process, he taught tafsir, hadith, fiqh and Arabic lessons. After his retirement, he continued to give honorary education. He was instrumental in raising many influential scholars in the Islamic world. He wrote and translated works in many different fields such as tafsir, fiqh, hadith, al-qa'id, Islamic principles, history of religions, literature, which are known as *Mutluluk Yolları Hayat Kitabı*, *Bütün Yönleriyle İslam İlmihali*, *Dinimiz ve Hayatımız*, The Translation of *Muvatta*, The Translation of *Sünenü'n-Nesâi*, *Hayatü's-Sahabe*, *Hadislerle İslam*, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, *Hayatımın İbret Aynası*, *Gassanlı Hind*. Büyükçınar, who endeavored to raise a generation committed to his beliefs and culture throughout his life, passed away in Yalova in 2013. In this study, the life, scholarly personality and works of Ahmet Muhtar Büyükçınar, who had a great influence on the Eastern world with his lifestyle, have been analyzed, and an effort has been made to provide information about the students he raised to the extent possible.

Keywords: Scholar, Mufassir, Muhaddis, Gaziantep, Ahmet Muhtar Büyükçınar

**SÜNEN-İ İBNİ MACE TERCÜME VE ŞERHİ
BAĞLAMINDA HAYDAR HATİPOĞLU'NUN HAYATI,
ESERLERİ VE TASAVVUF ANLAYIŞI**

Muhammed Ali YILDIZ⁴²

Gülcan ASAROĞLU**

Özet

İnsanın var oluş amacı, hakikatin izini sürmek ve ona uygun yaşayarak kâmil insan olmaktır. Dünya sevgisi ve rağbeti ise insanı var oluş gayesinden uzaklaştırmakta hakikat arayışını da gölgede bırakmaktadır. Bu hakikatin izini süren ve soyu da Hz. Muhammed'e ve Hz. Ömer'e dayanan Haydar Hatipoğlu 1929'da Diyarbakır'ın Hazro ilçesinde dünyaya gelmiştir. Âlim bir aileden gelen Hatipoğlu Diyarbakır, Siirt, Bitlis ve Muş gibi farklı şehirlerdeki medreselerde Arapça, nahiv, sarf, mantık, beyân, vazı', münazara, meânî, bedî', fıkıh, tefsir, hadîs, usul-ı fıkıh, usul-ı hadîs ve akâid ilimlerini tahsil ederek 22 yaşında icazet almıştır. Dini ve müsbet ilimlere vâkıf olan büyük âlim Hatipoğlu ömrünü ilme adayarak imamlık, vâizlik, hatiplik, müftülük gibi birçok dini hizmetlerde bulunmuş ve fıkıh, kelim gibi dini alanlarda kıymetli eserler telif etmiştir. Bilhassa Sünen-i İbn-i Mace'nin ilk kez Hatipoğlu tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek kapsamlı bir şerhle dilimize kazandırılmış olması dini literatüre yaptığı en önemli katkılardandır. Haydar Hatipoğlu ömrü boyunca sünnete uygun bir hayat sürmüş, insanlara İslâm'ı tebliğ etmeye, gördüğü yanlışları düzeltmeye çalışmış ve bu gaye ile vâkıf

⁴² Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, Bartın, Turkey

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.

olduğu hataları kitaplar yazarak telâfi etmeye çalışmıştır. Eserlerinde dini konulardaki hassasiyeti, güzel ahlaka, takvaya verdiği önem ve Hz. Peygamber'e olan derin bağlılığı dikkat çekmektedir. Bu büyük âlim hakkında sempozyum bildirisi ve bir makale haricinde çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada Haydar Hatipoğlu'nun özellikle *Sünen-i İbn-i Mace Tercemesi ve Şerhi* isimli kitabı incelenerek tasavvuf anlayışı hakkında mâlumat verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Hatipoğlu, Tasavvuf, İbn Mâce, Tasavvufi Kavramlar.

THE LIFE, WORKS AND UNDERSTANDING OF MYSTICISM OF HAYDAR HATIPOĞLU IN THE CONTEXT OF THE TRANSLATION AND COMMENTARY OF SUNAN IBN MAJAH

Muhammed Ali YILDIZ⁴³

Gülcan ASAROĞLU**

Abstract

The purpose of human existence is to follow the truth and to be a perfect human being by living in accordance with it. The love and popularity of the world, on the other hand, distances people from the purpose of existence and overshadows the search for truth. Those who follow the traces of this truth and their descendants are Hz. Muhammad and Hz. Haydar Hatipoğlu, based on Ömer, was born in 1929 in the Hazro

⁴³ Doç. Dr., Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Sufism, Bartın, Turkey

** Graduate Student, Bartın University, Institute of Postgraduate Education, Department of Basic Islamic Sciences.

district of Diyarbakır. Hatipoğlu, who came from a scholarly family, studied in madrasas in different cities such as Diyarbakır, Siirt, Bitlis and Muş in Arabic, Nahiv, Sarf, Logic, Beyan, Vazi', Discussion, Meânî, Bedi', Fiqh, Tafsir, Hadith, Usul-ı Fiqh, Usul-ı He received his ijazat at the age of 22 by studying the sciences of hadith and creed. The great scholar Hatipoğlu, who was well-versed in religious and positive sciences, devoted his life to science, served as an imam, preacher, orator, and mufti, and wrote valuable works in fields such as fiqh and kalam. The fact that *Sunen-i İbn-i Mace* was translated into Turkish for the first time by Hatipoğlu and brought to our language with a comprehensive commentary is one of his most important contributions to the literature. Haydar Hatipoğlu lived a life in accordance with the sunnah, tried to convey Islam to people, correct the mistakes he saw, and tried to make up for the mistakes he knew by writing books. In his works, his sensitivity on religious issues, the importance he gave to good morals and taqwa and the Prophet His deep devotion to the Prophet draws attention. Except for a symposium statement and an article, no study has been done about this great scholar. For this reason, in this study, Haydar Hatipoğlu's book named *Sunen-i İbn-i Mace Tercemesi and Commentary* has been examined and information about the understanding of Sufism has been tried to be given.

Keywords: Haydar Hatipoğlu, Sufism, Ibn Majah, Sufi Concepts.

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN FAİZ KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI: BAKARA SURESİ ÖRNEĞİ

Muhammed ÇITAK⁴⁴

Özet

20. Yüzyılın önemli âlimlerinden biri olan Haydar Hatipoğlu, yaşadığı dönemde birden fazla alana katkıda bulunmuştur. Özellikle Sünen-i İbn Mace'nin tercümesi ve şerhi ile gündeme gelmiştir. Ancak Kur'an-ı-Kerim'in doğru anlaşılmasında önem taşıyan bir de tefsir çalışması mevcuttur. Her ne kadar yaşadığı dönemde tefsiri ikmal edemese de Kur'an'ın en uzun suresi olan Bakara suresinin tefsirini tamamlamıştır. Diğer taraftan, özellikle İslam iktisadı açısından büyük önem arz eden faiz konusu, Bakara suresinde uzunca anlatılmaktadır. Tarih boyunca faiz bir türlü kendisinden vazgeçilemeyen bir unsur haline gelmiştir. Günümüzde dahi İslam ekonomisi ve finansı alanında yapılan çalışmaların ekseriyetinin ana konusu faize dayanmaktadır. Zira günümüzde hâkim olan kapitalist sistemin omurgasını teşkil etmektedir. Haydar Hatipoğlu da Bakara suresinin tefsirini yaparken, faiz ayetleri hakkında bilgiler vermektedir. Hatipoğlu, tefsirinde ilgili ayetlerin açıklamasına, tahlillerine, iniş sebeplerine, yasaklanma hikmetlerine ve fıkhi hükümlerine yer vererek konuyu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmada Haydar Hatipoğlu'nun henüz basılmamış Tefsiri çerçevesinde, Bakara suresi üzerinden faiz

⁴⁴ Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam İktisadı ve Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, muhammed.citak@izu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0486-686X

konusundaki görüşleri verilmiştir. Hatipoğlu'nun ilgili ayetlerdeki görüşlerinin ana amacı faizin haram olduğunu dile getirmek ve öne sürdüğü açıklamaları ile bahsi geçen haramın kesinliğine vurgu yapmak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Haydar Hatipoğlu, Tefsir, Bakara Suresi, Faiz.

HAYDAR HATİPOĞLU'S APPROACH TO USURIOUS INTEREST: THE EXAMPLE OF SURAH AL-BAKARA

Muhammed CİTAK⁴⁵

Abstract

Haydar Hatipoğlu, one of the important scholars of the 20th century, contributed during his lifetime in several disciplines. His translation and commentary on the work "Sunan-i Ibn Majah" is one of the works he did. However, there is also another work on the commentary of the Holy Quran thus allowing its good understanding. Although he didn't have the opportunity to complete it, but still, he finished the interpretation of the longest surah of the Quran. Namely Surah Al-Baqarah. On the other hand, usurious interest, which occupies an important place in Islamic economics, is detailed in the surah in question. Because it represents an important element in the story. Even today, the main subject of most studies in the field of Islamic economics and finance is based

⁴⁵ Research Assistant, Istanbul Sabahattin Zaim University, Graduate Education Institute, Department of Islamic Economics and Law, Istanbul, Türkiye, muhammed.citak@izu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0486-686X

on usurious interest. Because this constitutes the backbone of the capitalist system which dominates today. As for Haydar Hatipoğlu, he gives valuable information during his interpretation of Surah Al-Baqarah about usurious interest. In his exegete, Hatipoğlu deals with the subject in a comprehensive way by giving place to the explanations, analyses, reasons for the revelation, wisdom of prohibition and different Islamic legal precepts of the verses concerned. In this study, Hatipoğlu's views on usurious interest in Surah Al-Baqarah are analysed with reference to his exegesis of the unpublished Quran. The main purpose of Hatipoğlu's opinions in the verses in question is to emphasize the certainty of the prohibition of usurious interests in Islam through his advanced explanations.

Keywords: Haydar Hatipoğlu, Exegesis of the Quran, Surah Al-Baqarah, Usurious Interest.

YAKIN DÖNEM ÂLİMLERİNDEN HAYDAR HATİPOĞLU'NUN KÜRTAJ KONUSUNDA MUHALEFET ŞERHİ

Muhammed Said HATİPOĞLU*

Özet

Haydar Hatipoğlu son dönemlerde Türkiye’de yetişen önemli âlimlerden biridir. Dönemin önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Başladığı klasik medrese eğitimini henüz genç yaşta iken başarılı bir şekilde bitirmiştir. Nitekim müellif, *Kümmesrâ Evi* olarak bilinen dindar ve ilmî bir çevrede yetişmiştir. Daha önce atalarının bölgede birçok dini ve manevi hizmeti etkin bir şekilde sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. Fıkıh, hadis, kelam, tefsir gibi İslami ilimler sahasında birçok eser kaleme alan velut bir müelliftir. En kapsamlı eseri ilk kez kendisi tarafından tercüme ve şerhi yapılmış olan *Sünen-i İbn Mâce Tercüme Ve Şerhi* adlı çalışmasıdır. Bununla birlikte imam-hatip, vaiz, il müftüsü olarak uzun bir süre çeşitli hizmetler icra etmiştir. Bu çalışmaları ve hizmetleri dışında Hatipoğlu DİB Yüksek Kurul üyeliği görevinde bulunmuş ve bu makamda iken önemli bazı fetvalar vermiştir. Bunlardan biri de kurulun Bosnalı kadınlarla ilgili 1993 yılında almış olduğu kürtaj fetvasına katılmayıp yazmış olduğu muhalefet şerhidir. Kurul anne hayatını tehlikeye sokmamak şartıyla tecavüz sonucu gebe bırakılan hanımların kendi iradeleriyle ilaç ya da tıbbi müdahale sonucu rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceğine karar vermiştir. Hatipoğlu ise bu kararı kabul etmemiş, ceninin anne hayatı tehlikesi zarureti dışında

* Araştırmacı, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

herhangi bir sebep ve yol ile aldırmanın cinayet olduğunu fıkhîta bu durumun herhangi bir kayıt ile takyid edilmemiş olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla fetvası gebeliğin hiçbir döneminde anne hayatı tehlikesi dışında çocuğun düşürülmemesi gerektiğine yönelik olmuştur. Çalışmamızda Haydar Hatipoğlu'nun bu tarihi fetvası tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kürtaj, Haydar Hatipoğlu

DISSENTING COMMENTARY ON ABORTION BY ONE OF THE RECENT SCHOLARS, HAYDAR HATIPOĞLU

Muhammed Said HATIPOĞLU*

Abstract

Haydar Hatipoğlu is one of the most important scholars of recent times in Turkey. He learned from the leading scholars of the period. He successfully completed his classical madrasa education at a young age. As a matter of fact, the author grew up in a pious and scholarly environment known as the House of Kümmeşrâ. It is a well-known fact that his ancestors were active in many religious and spiritual services in the region. He was a prolific author who wrote many works in the field of Islamic sciences such as fiqh, hadith, kalam and tafsir. His most comprehensive work is Sunan-i Ibn Mâja Translation and Commentary, which was translated and commented by him for the first time. In addition, he served as imam-hatip, preacher and provincial mufti for a long time. Apart from these

* Researcher, Istanbul Sebhattin Zaim University, Istanbul, Turkey.

works and services, Hatipoğlu served as a member of the Supreme Council of the DİB and issued some important fatwas while in this position. One of them was his dissenting opinion on the board's 1993 abortion fatwa on Bosnian women. The board decided that women who had been conceived as a result of rape could voluntarily undergo uterine evacuation through medication or medical intervention, provided that the life of the mother was not endangered. Hatipoğlu, on the other hand, disagreed with this decision and stated that aborting a fetus for any reason and by any means other than the necessity of endangering the life of the mother is murder, and that this situation is not restricted by any records in fiqh. Therefore, his fatwa was that the fetus should not be aborted in any period of pregnancy except for the danger to the life of the mother. In our study, this historical fatwa of Haydar Hatipoglu will be introduced.

Keywords: Tafsir, Abortion, Haydar Hatipoglu

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN HADİS USÛLÜNE DAİR DEĞERLENDİRMELERİ: SÜNEN-İ İBN MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ ÖRNEĞİ

Fahreddin YILDIZ⁴⁶

Özet

*Sünen-i İbn Mâce'*nin ilk Türkçe çevirisi ve şerhini yapan Haydar Hatipoğlu (ö. 1995) eserinin girişinde İbn Mâce ve *Sünen-i İbn Mâce* hakkında teferruatlı bilgiler verdikten sonra genelde hadis ilmi, özelde hadis usûlüne dair kuşatıcı bir özete yer vermektedir. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* başlığını taşıyan eserde sade ve anlaşılır ifadelerle sunulan ve müstakil bir hadis usûlü olarak mütalaa edilebilecek bu özet çok anlamlı bir yerde durmaktadır. Zira *Kütüb-i Sitt'e*'nin altıncı kitabı olan *Sünen-i İbn Mâce* babların fikhî sıralanışındaki özgünlük, mükerrer rivayet bulunmayışı, *Kütüb-i Sitt'e*'nin diğer eserlerinde yer almayan ve zevâid olarak adlandırılan 1339 rivayet içermesi gibi sebeplerle çok değerli bulunsa da ilgili rivayetler sıhhat bakımından problemlilerdir. el-Bûsîrî (ö. 840/1436) *Misbâhu'z-züccâce'*sinde bu rivayetlerin yarısından fazlasının isnâd bakımından zayıf olduğunu, yüz kadarının ise isnadının çok zayıf, hatta asılsız olduğunu belirtmiştir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise otuz dört rivayetin mevzû olduğunu savunmuştur. Hatipoğlu eserin girişinde *Sünen-i İbn Mâce'*nin bahsi geçen özelliklerine dikkat çektikten sonra

⁴⁶ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, fahreddinyildiz@gmail.com ORCID : 0000-0002-4627-9284

okuyucuyu hadis usûlünün en önemli konusu olan “hadislerin tashih ve taz’îf”i konusunda bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Dört bölüme ayırdığı bu girişte hadis usûlünün bütün temel konularını ele alan Hatipoğlu’nun kullandığı dilin sadeliği ve sıklıkla başvurduğu soru cevap yöntemi genel okuyucu kitlesinin özellikle dikkate alındığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hadis Usûlü, Şerh, Sünen-i İbn Mâce, Haydar Hatipoğlu

HAYDAR HATIPOĞLU’S ANALYSIS OF UŞUL AL- HADİTH: CASE OF SÜNEN-İ İBN MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ

Fahredden YILDIZ⁴⁷

Abstract

Haydar Hatipoglu (d. 1995), who prepared the first Turkish translation and commentary of *Sunan Ibn Ma jah*, gives information about *Ibn Ma jah* and his *Sunan* at the beginning of his work, and then gives a detailed summary about the science of hadith in general and the hadith methodology in particular. This summary, which is presented in an unsophisticated expression in Hatipoglu’s work titled *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* and can be considered as a hadith methodology section, is very important. Because the sixth book of *al-Kutub al-Sittah*, *Sunan Ibn Ma jah*, was found very valuable

⁴⁷ Assistant Professor, Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Istanbul, Türkiye, fahreddinyildiz@gmail.com ORCID No: 0000-0002-4627-9284

for reasons such as the originality in the ordering of the titles (abwa'b), the absence of repetitive narrations, and the fact that it contains 1339 narrations called *zawa'id*, which are not included in other works of *al-Kutub al-Sittah*. However, it has been stated that *zawa'id* narrations are problematic in terms of authenticity. al-Buṣṭurī (d. 840/1436) stated in his work *Miṣbah al-zuḡajah fi-Zawa'id Ibn Ma jah* that more than half of these narrations had weak isna'ds, and that about a hundred of them had very weak isna'ds, even fabricated. Abu al-Faraj ibn al-Jawzi (d. 597/1201) argued that thirty-four narrations were fabricated. Hatipoglu, after drawing attention to the features of *Sunan Ibn Ma jah* mentioned in the introduction, aims to inform the reader about "taṣḥiḥ and tad'if method", which is the most important subject of the science of hadith methodology. In this introduction, which he divides into four sections, the simplicity of Hatipoglu's statements, which deals with almost all hadith methodology issues, and the question-and-answer method he frequently uses means that the general readership is particularly considered.

Key Words: al-Ḥadi th, Uṣul al-Ḥadi th, Sunan Ibn Ma jah, Sharḥ, Haydar Hatipoglu

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ İSİMLİ ESERİNDEKİ HADİS ŞERHÇİLİĞİ

Muhammed Sait MECİTOĞLU*

Metin TEKİN**

Özet

20. asırda ülkemizin yetiştirdiği önde gelen ilim adamlarından biri olan Haydar Hatipoğlu, İslâmî ilimler alanında ilk eğitimine babası Muhammed Nuri Efendi'de başlamıştır. Daha sonra bulunduğu bölgenin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil ederek 22 yaşında ilmî icazet almış ve İslâmî ilimlerin farklı alanlarında kıymetli eserler telif ederek ilim dünyasına önemli katkılar sağlamıştır. Hatipoğlu'nun kaleme aldığı eserlerden en hacimli olanı *Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi ve Şerhi*'dir. *Sünen-i İbn Mâce*'de 4341 hadis bulunmaktadır ve bunlardan 3002 tanesi kütüb-i hamsede yer almaktadır. Hatipoğlu, söz konusu hadislerin tamamına 10 ciltlik kapsamlı bir şerh kaleme almıştır.

Bu tebliğ, Güneydoğunun önde gelen ilim adamlarından Haydar Hatipoğlu'nun *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* adlı eserini tanıtmayı ve şerh yöntemini ortaya koymayı hedeflemektedir. Beş yılda tamamlanan söz konusu şerh, Hatipoğlu'nun kaleme aldığı en önemli eserlerinden biridir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İllimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye, muhammedsait.mecidoğlu@gibtu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9261-9964

** Araştırma Görevlisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş, Türkiye, metintekin_adige@hotmail.com ORCID: 0000-0001-5041-340X

İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'inin daha önce terceme ve şerhinin olmaması ve bu önemli şerhin İslâmî ilimlerin birçoğunu tahsil etmiş günümüz âlimlerinden birinin kaleminden çıkması eserin kıymetini daha da artırmaktadır. *Sünen* eseriyle bilinen İbn Mâce'nin *Sünen*'inin en mühim özelliklerinden birisi ahkâma ait konuları son derece güzel bir tertiple sıralamasıdır. Şârih de *Sünen-i İbn Mâce* üzerine yazdığı bu şerhte fikhî birikimini esere yansıtarak kıymetli bir eser ortaya koymuştur. Bu yönüyle eserin *Sünen-i İbn Mâce* okumalarında başucu kitapları arasında olduğunu ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sünen-i İbn Mâce, Şârih, Hatipoğlu, Şerh, Tercüme.

HAYDAR HATİPOĞLU'S METHODOLOGY OF HADİTH İN HİS TRANSLATION AND EXEGESİS OF AL-SUNAN İBN MAJA

Muhammed Sait MECİTOĞLU*

Metin TEKİN**

Abstract

He was born in 1929 in the Hazro district of Diyarbakır. After receiving his first education in Islamic sciences from his father, Muhammed Nuri Efendi, Haydar Hatipoğlu received knowledge from the leading scholars of his region and received his scientific license at the age of 22. Thus, Hatipoğlu, who took a serious madrasa education and educated himself in Islamic sciences, later started to train students in his hometown Diyarbakır. In addition, Hatipoğlu, who performed official duties such as mufti, imam, preacher, member of the High Council of Religious Affairs and Arabic teacher, left valuable works behind.

The aim of this paper is to introduce the work of Haydar Hatipoğlu, one of the leading scholars of the Southeast, named Sunen-i İbn Mâce Tercemesi and Commentary and to reveal the method of commentary. The commentary in question, which was completed in five years and published in 10 volumes, is one of Hatipoğlu's most important works. The fact that Ibn Majah's Sunan has not been translated or annotated

* Asst. Prof., Gaziantep Islam Science and Technology University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith, Gaziantep, Türkiye, muhammedsait.mecidoglu@gibtu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9261-9964

** Research Assistant, Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Faculty of Theology, Kahramanmaraş, Turkey, metintekin_adige@hotmail.com ORCID: 0000-0001-5041-340X

before and the fact that this important work was written by one of today's scholars who have studied many of the Islamic sciences further increases the value of the work. One of the most important features of Ibn Mâce's Sunan, known for his work on Sunan, is that the subjects of the law are arranged in an extremely appropriate and beautiful order. In this commentary that he wrote on Sunen-i İbn Mâce, the commentator produced a valuable work by reflecting his jurisprudence to the work. With this aspect, the work is in a structure that will meet a practical need in Sunen-i İbn Mâce readings.

Keywords: Sunan Ibn Mâja, Shârih, Hatipoğlu, Sharh, Translation.

HAYDAR HATİPOĞLU'NUN "İSLAM'DA EVLİLİK VE MUT'A" ADLI ESERİNE DAİR BAZI DEĞERLENDİRMELER

Taha NAS⁴⁸

Özet

İslam'ın son derece önem verdiği kurumlardan bir tanesi de ailedir. Onun kurulması, devamı ve korunması için İslam çeşitli hükümler koymuştur. Bu çerçevede erkek ve kadın arasında sahih bir şekilde gerçekleşen nikâh ile kurulan aileyi öneren İslam; zina, fuhuş ve gayri sahih nikâhla kurulan birliktelikleri ise uygun görmemiş ve onları yasaklamıştır. Ancak bazı nikâh çeşitlerinin sahih olup olmadığı konusunda İslam âlimleri arasında çeşitli tartışmalar cereyan etmiştir. Bu nikâh çeşitlerinden bir tanesi de müt'a nikâhıdır. Konuyu ele alan araştırmacılardan bir tanesi de Haydar Hatipoğlu olup "İslam'da Evlilik ve Mut'a" ismiyle telif ettiği bir eserde onu incelenmiştir. Müellif bu eserinde İslam'da evlilik konusu üzerinde durmuş, bu bağlamda evlenmenin meşruiyetindeki hikmetleri, evlenmeye dair hükümler, eşlerin birbirleri üzerindeki hakları, cahiliye devri nikâh çeşitleri, hükümlerin konulmasında tedricilik metodu ve zina -fuhuş cezasının konulmasındaki tedric metodunu incelemiştir. Ardından bu eseri yazmasındaki temel amaç olan müt'a nikâhını ele almıştır. Bu bağlamda müt'a nikâhının mahiyeti ve tedricen

⁴⁸ Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye, tahanas44@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1234-1315>

yasaklanması, İslamiyetin ilk zamanlarında zarurete binaen sınırlı ruhsat verilmesi, daha sonra bu nikâh çeşidinin yasaklanması ve buna dair deliller, İbn Abbas'tan bu konuda gelen rivayetlerin tahlili, İslam mezheplerinin geneline göre bunun haram kılınmış olması ve İmamiyye mezhebine göre müt'a nikâhının hükmü ve onların bunu meşru sayma gayretlerinin sebebi gibi konulara eserinde yer vermiştir. Bu çalışmada onun bu eserini yazma sebebi ve gayesi, eserin muhtevası, kaynakları, konuyu ele alış şekli, konuyu inceleme ve değerlendirmedeki metodu ve başarısı irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Aile, Nikâh, Müt'a.

SOME EVALUATIONS ON HAYDAR HATIPOĞLU'S "İSLAM'DA EVLİLİK VE MUT'A"

Taha NAS⁴⁹

Abstract

One of the institutions that Islam attaches great importance to is the family. Islam has set various provisions for its establishment, continuation and protection. In this context, Islam, which proposes a family established with a valid marriage between a man and a woman; on the other hand, he did not approve of the partnerships established with adultery, prostitution and illegal marriage and forbade them. However, there have been various debates among Islamic scholars about

⁴⁹ Assoc. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Mardin, Turkey, tahanas44@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1234-1315>

whether some types of marriage are valid or not. One of these types of marriage is the mut'a marriage. One of the researchers dealing with the subject is Haydar Hatipoğlu and he has been examined in a work that he has written under the name of "Marriage and Mut'a in Islam". In this work, the author focused on the subject of marriage in Islam, and in this context, he examined the wisdom in the legitimacy of marriage, the provisions regarding marriage, the rights of spouses over each other, the types of marriages in the age of ignorance, the gradual method of imposing the provisions, and the gradual method of imposing the penalty of adultery and prostitution. Then, he discussed the mut'a marriage, which was the main purpose of writing this work. In this context, the nature of mut'a marriage and its gradual prohibition, the limited license granted in the early days of Islam, the prohibition of this type of marriage later on and the evidence for it, the analysis of the narrations from Ibn Abbas on this subject, the fact that it was forbidden according to the general Islamic madhabs and he included topics such as the ruling of mut'a marriage according to the Imamiyya madhab and the reason for their efforts to consider it legitimate. In this study, the reason and purpose of his writing this work, the content of the work, its sources, the way he handled the subject, his method and success in examining and evaluating the subject were tried to be examined.

Keywords: Islam, Family, Marriage, Mut'a.

**MOLLA MUHAMMED PİREMÎ VE HÂŞİYETU
DEKÂİKÎ'L-ENVÂR ALÂ FERÂİZİ'L-ENVÂR ADLI
ESERİ**

Abdulğalip ASLAN⁵⁰

Özet

Diyarbakır'ın yakın dönemde yaşamış âlimlerinden biri olan Molla Muhammed Piremî İslami ilimlerin birçok alanında derleme, şerh ve hâşiye tarzı çalışmalar yapmıştır. İslâmi ilimlerin çoğuyla ilgilenmesine rağmen İslâm hukuku kelâm, hadis ve tasavvuf alanına yoğunlaştığı görülmektedir. İslâm hukuku alanına yönelik çeşitli çalışmaları bulunmakla birlikte bölgedeki Şâfiîler arasında önemli bir yeri olan Yusuf b. İbrahim el-Erdebilî'nin (v. 779/1377) Şâfiî mezhebinin görüşlerini özetlediği *el-Envâr* adlı eserinin ferâiz bölümüne bir haşiye yazmıştır. Bu çalışması ferâizde yetkin olduğunu göstermektedir. Nitekim haşiyeler genellikle ilgili eserin anlaşılamayan kısımlarını vuzuha kavuşturmak ve o konuda okuyucuyu bilgilendirmek gayesiyle telif edilen eserlerdir. İslâmî ilimler literatüründe haşiye geleneği şerhte olduğu gibi daha ilk dönemlere kadar uzandığı daha özellikle Hicri 6. dönem ve sonrasında yaygınlaştığı görülmektedir. Söz konusu çalışma *el-Envâr*'ın muğlak yerlerine başarılı açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. Eser, yazarın mahtutları esas alınarak *Mecmûatu resâilî'l-Pîremî el-Âmidî* adlı eserin içinde yayınlanmıştır. Şâfiî mezhebini temel alarak oldukça basit bir

⁵⁰ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Batman, Türkiye, diwan1982@hotmail.com ORCID: 0000-0003-0667-8763

dille faydalı bilgiler ihtiva eden hâsiye, açıklayıcı örneklerle ilim talebesi için gayet verimli bir yöntem takip etmiştir. Bu tebliğ çalışmasında daha önce hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış Molla Muhammed Piremî'nin kişisel biyografisinin yanında mezkûr eseri tanıtılacak sistematığı, üslubu ve muhtevası hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Ferâiz, Şark uleması, Diyarbakır, Muhammed Piremî

MOLLA MUHAMMED PİREMÎ AND HIS WORK TITLED HÂŞİYETU DEKÂİKİ'L-ENVÂR ALÂ FERÂİZİ'L-ENVÂR

Abdulğalip ASLAN⁵¹

Abstract

Molla Muhammed Piremî, one of the important scholars of Diyarbakır in the recent period, was interested in many fields of Islamic sciences and made studies in the form of compilation, commentary and apostille on these fields. However, although he is interested in most of the Islamic sciences, when his works are examined, it is seen that he stands out in the field of Islamic law, especially in the field of kalam, hadith and mysticism. In this context, although the author has various studies on the field of Islamic law, Yusuf b. İbrahim el-Erdebilî wrote an apostille for the ferâiz section of the work el-

⁵¹ Asst. Prof., Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Batman, Turkey, diwan1982@hotmail.com ORCID: 0000-0003-0667-8763

Envâr, in which İbrahim el-Erdebili summarizes the views of the Shafii sect. This study shows that he is competent in the field of fiqh, especially in ferâiz. Apostilles are generally written in order to clarify the incomprehensible parts of the related work and to inform the reader about it. It is seen that this tradition in the Islamic world extends to the early periods, as in the tradition of commentary, and then it became widespread especially in the 6th Hijri period and later. It is seen that the aforementioned study makes successful explanations to the ambiguous parts of el-Envâr. The work was published in the work named *Mecmuatu resâili'l-Pîremî el-Âmidî*, based on the author's mahtuts. The annotation, which contains useful information in a very simple language based on the Shafi'i school, followed a very efficient method for the students with explanatory examples. In this paper, the personal biography of Molla Muhammed Pîremî', about whom no study has been done before, will be given, and then it will be tried to be presented in the context of the introduction, internal systematic, style and content of the aforementioned work.

Keywords: Fiqh, Faraid, Eastern scholars, Diyarbakir Mohammad Pîremî

YAKIN DÖNEM GAZİANTEP ÂLİMLERİNDEN ADİL ÖZBERK HOCA

Adnan AKALIN⁵²

Özet

Gaziantep, geçmişten günümüze bünyesinde barındırdığı ilmi kurumlar ve yetiştirdiği âlimler sebebiyle bölgenin önemli şehirlerinden biri olmuştur. Bu sebeple şehre *Küçük Buhara* benzetmesi yapılmıştır. Geçmişte Bedruddin Aynî, Şeyh Fethullah Efendi, Ahmet Çelebi, Bülbülbülzade Abdullah Edip Efendi, Mütercim Asım, Küçük Hafız Efendi gibi pek çok kıymetli âlim hep bu şehirden yetişmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde de birçok âlim bu şehirden yetişerek ilim dünyasının mihranları olmuştur. İşte bu önemli âlimlerden birisi de Adil Özberk Hoca'dır. Adil Hoca 1934 yılında Gaziantep'in Şehreküstü semtinde doğmuştur. Küçüklüğünde iyi bir dini eğitim almasında babasıyla birlikte özellikle dedesinin önemli etkisi olmuştur. Bu alandaki tahsilini geliştirmek için Halep ve Kahire'de uzun yıllar bulunmuş, bu süreçte İslam dünyasında önemli âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Daha sonra memleketi Gaziantep'e dönmüş ve burada talebe yetiştirmeye büyük gayret göstermiştir. Bu süreçte eğitim kurumlarında çalışmış, üniversitede eğitim vermiş, camilerde ilim halkaları oluşturmuştur. Yetiştirdiği talebeler arasında bölgeye ve ülkeye hizmet eden birçok âlim ve bürokrat vardır. İşte bu araştırmada Antep şehrinden yetişmiş, sonrada ilmini geliştirmek için uzak diyarlarda yıllarca eğitim görmüş daha

⁵²Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Bölümü, Gaziantep, Türkiye, adnanakalin@gmail.com
ORCID: 0000 0002 6229 052X

sonrasında memleketi Gaziantep'e dönerek sayısız talebe yetiştirmiş fakih, hafız, muhaddis, müderris Adil Özberk Hoca Efendi'nin hayatı ve ilmi şahsiyeti incelenmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âlim, Fakih, Hafız, Gaziantep, Adil Özberk

ONE OF THE SCHOLARS OF GAZIANTEP IN THE RECENT PERIOD: ADİL ÖZBERK

Adnan AKALIN⁵³

Abstract

Gaziantep has been one of the important cities of the region due to the scientific institutions it has hosted and the scholars it has trained from past to present. For this reason, this city is called *Little Bukhara*. In the past, many precious scholars such as Bedruddin Aynî, Sheikh Fethullah Efendi, Ahmet Çelebi, Bülbülbülzade Abdullah Edip Efendi, Mütercim Asım, Küçük Hafız Efendi were raised in this city. In the post-Republican period, many scholars grew up in this city and became the host of the world of science. One of these important scholars is Mr. Adil Özberk. Adil Özberk was born in 1934 in the Şehreküstü neighborhood of Gaziantep. His father and especially his grandfather had an important influence on his receiving a good religious education when he was young. In order to improve his education in this field, he spent many years in Aleppo and Cairo, where he learned from important scholars in the Islamic world. He then returned to his hometown Gaziantep, where he

⁵³ Asst. Prof., Gaziantep Islam Science and Technology, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Gaziantep, Türkiye, adnanakalin@gmail.com ORCID: 0000 0002 6229 052X

made great efforts to train students. In this process, he worked in educational institutions, gave education at the university, and formed circles of knowledge in mosques. Among the students he trained, there are many scholars and bureaucrats who served the region and the country. In this research, the life and scientific personality of Adil Özberk, who grew up in the city of Antep, studied in distant lands for years to improve his knowledge, and then returned to his hometown Gaziantep and raised countless students, was examined.

Keywords: Scholar, Fakih, Hafiz, Gaziantep, Adil Özberk

MOLLA CEMİL GÜZEL EL-KÜRBEYTÎ (Diyarbakır/Silvan 1907-1982)

Mehmet Nezir ESİN⁵⁴

Özet

Güneydoğu illerinden biri olan kadim şehir Diyarbakır'da, tarihi süreç içerisinde birçok medeniyet kurulmuştur. Köklü olan bu medeniyetlerde büyük âlimler yetişmiş ve günümüzde halen yetismeye devam etmektedir. Diyarbakır'ın yakın dönemde yetiştirdiği âlimlerinden birisi de Silvan/Kürbeytli (Çiğdemli) Molla Cemil Güzel hoca efendidir. Molla Cemil, 1907 yılında dünyaya gelmiştir. Çocukluk döneminde, bütün olumsuz koşullara rağmen yılgınlık göstermeden erişkin bir insan gibi mücadele etmiş ve medreselere giderek ilim tahsilinde bulunmuştur. İlmî kişiliğinin yanında takva ve tevazu niteliklerine sahip yapısıyla da ön plana çıkan Molla Cemil, talebe eğitip büyük âlimler yetiştirmiştir. Ayrıca görev mahalli başta olmak üzere gittiği her yerde davet ve tebliğ vazifesini de yerine getirmiştir. Bununla birlikte bölge halkı arasında yaşanan sorunlara kayıtsız kalmamış ve büyük uğraşlar vererek problemleri çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Yürüttüğü faaliyetler neticesinde bölgenin eşrafı ile kanaat önderleri de dâhil insanlar nezdinde saygınlık elde etmiş ve ünü Silvan çevresinde yayılmıştır. Ömrünü ilim ve irfana adayan Molla Cemil 1982 yılında Silvan'da vefat etmiştir. Fakat ölümüyle hizmetleri son bulmamıştır. Zira

⁵⁴ Öğretim Görevlisi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili Belagatı Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye, seydam.21@hotmail.com ORCID: 0000-0002-7146-4748

gerek beş evladı gerekse de yetiştirdiği talebeleri ondan devraldıkları misyonu yürütmeye devam etmektedirler. Vefatının üzerinden kırk yılı aşkın bir süre geçtiği halde bölgede halen hayır ve özlemle yâd ediliyor olması, ne denli faydalı hizmetlerde bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmada Molla Cemil'in hayatı, ilmi kişiliği ve yaptığı hizmetler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Molla Cemil el-Kürbeytî, Medrese, İlim, Selahiyet.

MOLLA CEMİL GÜZEL EL-KÜRBEYTÎ (Diyarbakır/Silvan 1907-1982)

Mehmet Nezir ESİN⁵⁵

Abstract

In the ancient city of Diyarbakir, one of the southeastern provinces, many civilizations were established in the historical process. Great scholars were trained in these deep-rooted civilizations and they still continue to grow today. One of the scholars that Diyarbakir has recently trained is Molla Cemil Güzel Hodja Efendi from Silvan/Kürbeyt (Çiğdemli). Molla Cemil was born in 1907. In his childhood, he struggled like an adult without showing intimidation despite all the negative conditions, and went to madrasahs and studied science. Molla Cemil, who came to the fore with his scientific personality as well as his structure with taqwa and humility, students and

⁵⁵ Instructor, Gaziantep Islam Science and Technology University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language Rhetoric, Gaziantep, Türkiye, seydam.21@hotmail.com ORCID: 0000-0002-7146-4748

trained great scholars. He also fulfilled the duty of invitation and notification wherever he went, especially the place of duty. With this together, she did not remain indifferent to the problems experienced among the people of the region and tried to solve the problems by giving great efforts. As a result of the activities he carried out, he gained prestige in the eyes of the people, including the notables and opinion leaders of the region, and his reputation spread around Silvan. Molla Cemil, who devoted his life to science and lore, passed away in 1982 in Silvan. However, his service did not end with his death. Because both his five children and the students he raised continue to carry out the mission that they took over from him. The fact that he is still remembered with goodness and longing in the region, even though more than forty years have passed since his death, shows how useful his services were. In this study, the life, scientific personality and services of Molla Cemil will be examined.

Keywords: Molla Cemil el-Kürbeyti, Madrasa, Science, Authorit

MOLLA SADULLÂH EL-FETLEVÎ VE ESERLERİ

Muhammed ÇİÇEK⁵⁶

Özet

Yüce Allah, son din olan İslam'ın öğretilerini belirli bir kavim ve topluluğa tahsis etmeyip onu tüm insanlığa göndererek beşeriyetin evrensel kurtarıcısı yapmıştır. Bunun neticesinde İslam dini ilk ortaya çıktığı yerlerle sınırlı kalmayıp yeryüzünün birçok bölgesindeki farklı milletler arasında yayılarak benimsenmiştir. İslam dinin temel kaynaklarının doğru bir şekilde anlaşılması için İslam coğrafyasının birçok bölgesinde ilmi müesseseler kurulmuştur. Bu müesseselerin bir kısmını, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki medreseler teşki etmektedir. Bu medreseler, inşa edildiği bölgelerde gerek maddi gerekse de manevi olarak desteklenip yaygınlık kazanmıştır. Zamanla kendisine özgü bir müfredat, eğitim şekli geliştiren ve belirli bir ilmi misyon yüklenen bu medreselerde, Arap dili, fıkıh, tefsir, hadis ve kelâm gibi ilimlerle ilgili tedrisat faaliyetleri yapılarak binlerce alimin yetişmesine vesile olunmuştur. Yetişen bu alimler, alanlarında önemli konumlara ulaşarak telif ettikleri eserleriyle İslamî ilimlere katkı sağlamışlardır. Bunlardan birisi de Molla Sadullâh el-Fetlevî'dir. Kendisi sarf, nahiv, fıkıh ve mantık gibi ilimlerle iştigal edip çeşitli alanlarda ders vererek onlarca talebe yetiştirmiştir. Ayrıca nahiv, sarf vb. ilim dallarında da eserler telif etmiştir. Molla Sadullâh, yaptığı eğitim faaliyeti ve telif ettiği eserlerinden dolayı bu çalışmayı yapmamıza sebep

⁵⁶ Dr., Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, Muş, Türkiye, m.cicek49@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3413-8107

olmuştur. Yukarıda bahsi geçen bilgiler sonucunda Şark ulemasından olan Molla Sadullâh el-Fetlevî'nin hayatı ve eserlerini çalışmamıza konu ettik.

Anahtar Kelimeler: Molla Sadullâh el-Fetlevî, Nahiv, Sarf, Tefsir

MOLLA SADULLÂH EL-FETLEVÎ AND HIS WORKS

Muhammed ÇİÇEK⁵⁷

Abstract

Allah Almighty made the teachings of Islam, the last religion, the universal savior of humanity, not allocating it to a specific tribe and community, but sending it to all humanity. As a result, the religion of Islam was not limited to the places where it first emerged, but spread and adopted among different nations in many parts of the world. In order to understand the sources of this religion correctly, education and training were carried out in different branches of religious sciences such as fiqh, tafsir, hadith and kalam, and thousands of scholars were trained in these sciences. These scholars have contributed to these sciences with their many works by reaching a competent position in their fields. Subsequently, scholars who carried out many educational activities in the Eastern and Southeastern Anatolia regions, as in many regions of the Islamic geography, were trained. One of them is Molla Sadullâh el-Fetlevî. He trained tens of students by engaging in sciences such as sarf, syntax, fiqh and logic and giving lectures

⁵⁷ Dr., Department of Arabic Language and Retorik, Muş, Turkey, m.cicek49@gmail.com ORCID: 0000-0003-3413-8107

in these fields. He also wrote works in areas such as syntax and as sarf. We have studied the life and works of Molla Sadullâh el-Fetlevî, who is one of the Eastern scholars because of his important personality mentioned above.

Keywords: Molla Sadullâh el-Fetlevî, Syntax, Morphology, Tafseer

CELAL YILDIRIM VE KUR'AN YORUMU

Musa GÜLER⁵⁸

Özet

Bu tebliğ yakın dönem şark âlimlerinden müfessir Celal Yıldırım'ın Kur'ân yorumunu incelemeyi hedeflemektedir. Yıldırım, yaklaşık 15 yıl çeşitli yerlerde medrese eğitimi görüp icazet aldıktan sonra çeyrek asır kadar müftülük ve vaizlik görevlerinde bulunmuş, tebliğ ve irşad hizmeti sunmuştur. Aynı zamanda İslami ilimlerin birçok alanında onlarca eser telif etmiş, İslam dünyasındaki bazı önemli eserleri Türkçeye tercüme ederek okuyucunun istifadesine sunmuştur. Bu husus onun çok yönlü bir âlim ve düşünür olduğunu göstermektedir.

Klasik medrese eğitimi alan Yıldırım, modern ilmi çalışmalardan ve çağdaş dünyadan haberdar olarak yetişmiş önemli düşünürlerdendir. Bu yönü, ilmi faaliyetlerine özellikle tefsir çalışmalarına yansımıştır.

Eserleri arasında tefsir çalışmaları kayda değerdir. Zira *"İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri"* yakın dönemde Türkçe yazılan eserler arasında önemli bir konuma sahip olduğu gibi müfessirin Kur'an yorumunu ortaya koymak açısından da önemli bir çalışmadır. Kur'an'ı Yüce Allah'ın muradına uygun bir şekilde tefsir etmeyi amaçlayan Yıldırım, ayetleri yorumlayarak gelişen ilme, değişen sosyal yapıya ve günün insanına, özellikle genç kuşağa ışık tutmayı hedeflemiştir.

Tefsirinde klasik yöntemleri kullanan müellif, tefsir, hadis ve fıkıh usulünü dikkate alarak ayetleri tefsir etmiş, ayetlerin

⁵⁸ Öğretmen-Dr., Bingöl Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Bingöl, Turkey musaguler12@gmail.com ORCID: 0000-0002-2577-3187

ilmî, hukukî, sosyal, ekonomik ve tarihî yönlerine temas ederek tahlillerde bulunmuş ve konuyla ilgili çeşitli dersler zikretmiştir. Bu açıdan tefsir, dirayet yönüyle dikkat çekmektedir. Dolayısıyla adı geçen tefsir çerçevesinde müfessirin Kur'an yorumunu incelemek önem arz etmektedir.

Bu tebliğimizde müellifin hayatı ve ilmî çalışmalarından kısaca bahsedilecek, akabinde "İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri"nden örneklerle yer verilerek müellifin Kur'an yorumu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Celal Yıldırım, Yorum, Âlim

CELAL YILDIRIM AND QURAN INTERPRETATION

Musa GULER⁵⁹

Abstract

This paper aims to examine the interpretation of the Qur'an by Celal Yıldırım, one of the recent oriental scholars. After 15 years of madrasa education in various places and receiving ratification, Yıldırım worked as a mufti and preacher for a quarter of a century, and provided teaching and guidance services. At the same time, he has written dozens of works in many fields of Islamic sciences, translated some important works in the Islamic world into Turkish and presented them to the reader's benefit. This point shows that he is a versatile scholar and thinker.

Yıldırım, who received classical madrasah education, is one of the important thinkers who have been educated with

⁵⁹ Teacher-Dr., Bingol Provincial Directorate of Family and Social Services, Bingol, Turkey, musaguler12@gmail.com ORCID: 0000-0002-2577-3187

modern scientific studies and the contemporary world. This aspect was reflected in his scholarly activities, especially in tafsir studies.

Among his works, tafsir studies are noteworthy. Because "The Qur'an Commentary of the Century in the Light of Science" has an important position among the works written in Turkish in the recent period, and it is also an important study in terms of revealing the interpretation of the Qur'an by the commentator. Yıldırım, who aims to interpret the Qur'an in accordance with the will of Almighty Allah, aimed to shed light on the developing science, the changing social structure and the people of the day, especially the young generation, by interpreting the verses. In his tafsir, the author who used classical methods, interpreted the verses by taking into account the method of tafsir, hadith and fiqh, and also made analyzes by touching on the scientific, legal, social, economic and historical aspects of the verses and included various wisdom and lessons on the subject. In this respect, tafsir draws attention with its acumen. Therefore, it is important to examine the commentator's interpretation of the Qur'an within the framework of the aforementioned tafsir. In this paper, the life and scientific works of the author will be briefly mentioned, and then the interpretation of the Qur'an will be evaluated by giving examples from the "Quran Interpretation of the Age in the Light of Knowledge".

Keywords: Qur'an, Tafsir, Celal Yıldırım, Commentary, Scholar

AHMET HİLMİ EL-KOĞİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE KELAMİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Serkan TEKİN

Özet

Ahmet Hilmi el-Koğî, 1942 senesinde Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Koğuk Köyünde dünyaya gelmiştir. Kendisi çocukluk ve gençlik yıllarında bölgedeki ünlü âlimlerin medreselerinde Doğu Medrese usulünde okunan eserleri okumuş ve medrese tahsilini tamamlamıştır. Medrese tahsilini bitirdikten sonra 40 kadar eser (haşiye, talik, şerh) yazmıştır. Birçok talebe yetiştirmiş ve 1996 da Bismil'de hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Ahmet Hilmi el-Koğî, İtikat'ta Eşari ekolündendir. Kelam ilminde 'Rehberi Avam Şerhi Nehcü'l-Enam', 'Sırrı Mahşer Haşiye'si', 'Rehberî Sanî Şerha Eqîda Xanî', 'Eqida İmanê ve en-Nuhbetü'l-Leâli Şerhu Bedi'l-Emâli' olmak üzere toplamda 5 telif eser yazmıştır. Bütün eserleri içinde en çok okunanı, Seyda Molla Halil'in Nehcü'l Enam'ın şerhi olan Rehberi Avam adlı eseridir. Rehberi Avam, manzum olan Nehcü'l Enam'ın öncelikle kelime açıklamalarıyla şerh edilmesi ve arkasından da o konuda âlimlerin görüşlerinin zikredilmesinden ibarettir. Eser yaklaşık 78 sayfa 17 Ağustos 1983'te tamamlanmıştır. Bütün doğu medreselerinde mevcuttur. Eser Kürtçe yazılmıştır. Sırrü-l Mahşer'in Haşiyesi ise Hakkâri yörüklerinden olan Faki Reşid'in mahşerle ilgili beyitlerinin açıklamasıdır. Bu eserde açıklaması da tıpkı Rehberi Avam ve Nehcü'l Enam gibi Kürtçe'dir. Bu eser 32 sayfa olup 26 Mart 1984 yazılmıştır. Her iki eser beraber

basılmıştır. Rehberî Sanî Şerha Eqîda Xanî; el-Koğî'nin Ahmedê Xanî'nin akâid ilmiyle alakalı yazdığı eserinin Kürtçe şerhi olup bu eser 248 sahifedir. Eqîda İmanê: Çocuklar için Kürtçe yazmış olduğu küçük bir el risalesidir. En-Nuhbetü'l-Leâlî Şerhu Bedî'l-Emâlî: Muhammed b. Süleyman elHalebî'nin kaleme aldığı ve Şîî İmâmiyye'nin temel akâid kitaplarından sayılan bu kitabı el-Koğî kendi hattıyla yazmıştır. Eser Arapça olup 192 sahifedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hilmi, Molla Halil, Kalam, Melek, Üstünlük

THE LIFE, WORKS AND THEOLOGICAL VIEWS OF EL-AHMET HILMI EL-KOGI

Dr. Serkan TEKİN

Abstract

Ahmet Hilmi el-Koğî was born in 1942 in the Koğuk Village of the Bismil district of Diyarbakır. During his childhood and youth, he studied in the madrasahs of famous scholars in the region in the Eastern Madrasa style. He read the works and finished his madrasa education. After completing his madrasa education, he wrote 40 works (annotation, talik, commentary). To many students He grew up and died in Bismil in 1996. He is from the Ashari school in Itikat. His guide in theology, the common commentary, Nehcü'l-enamKalam, Commentary on the Commons Nehcü'l-enam, Sırrı Mahşer Haşiye, . Guide Sanî Şerha Eqîda Xanî, Eqîda İmanê ve en-Nuhbetü'l-Leâlî Şerhu Bedî'l-Emâlî. He has written 5 works in total. Seyda Molla is the most read work among all her works. Halil's Guide, which is the commentary of Nehcü'l Enami, is the most common one.

Rehber-i Avam His guide is the work of the Commons, the poem of Nehju'l anam. First of all, it should be explained with word explanations and then the opinions of the scholars on that subject. consists of chanting. The work was completed approximately on page 78, 17 August 1983. It is available in all eastern madrasas. The work was written in Kurdish. The work, which is the Annotation of SIRRÜ-L MAHŞERIN, Hakkari. It is the explanation of the couplets of Faki Reşidin, who is one of the nomads, about the apocalypse. In this work, the description is just as His guide is Kurdish, like Awam and Nehcu'l Enam. This work has 32 pages and was written on March 26, 1984. Both The work was published together. 4 Guide Sanî Sherha Eqîda Xanî; with the knowledge of al-Koghi's Ahmadê Xani. It is the Kurdish annotation of the work he wrote about, and this work has 248 pages 5. Eqîda Imanê: Kurdish for Children. It is a small manuscript that he wrote. En-Nuhbetü'l-Leâlî Şerhu Bedi'l-Emâlî: Muhammed b. Solomon. This book, which was written by al-Halebi and considered as one of the main creed books of Shia Imamiyya, is al-Kogi. He wrote in his own line. The work is in Arabic and has 192 pages.

Keywords: Ahmet Hilmi, Molla Halil, Kalam, Angel, Superiority

